

บทที่ 2

มโนทัศน์ของมาร์กซ์เกี่ยวกับวิถีการผลิตในระบบทุนนิยม

ตัวแบบของมาร์กซ์

ในทัศนะของมาร์กซ์ กิจกรรมพื้นฐานของมนุษย์คือกระบวนการแห่งแรงงาน (labor process) เขาปรารถนาที่จะใช้แนวความคิดนี้เพื่อสร้างความเข้าใจที่เป็นวิทยาศาสตร์ในเรื่องที่ว่าด้วยโครงสร้างของสังคมและกระบวนการที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลง ในแง่นี้ ความสนใจของเขาจึงไปไกลกว่ากิจกรรมของมนุษย์ในทางเศรษฐกิจ และไปไกลกว่าเศรษฐกิจการเมืองเสียอีก สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนไม่เพียงแต่จากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมที่เขาได้ทำการศึกษาเท่านั้น แต่ยังเห็นได้จากแบบแผนสำหรับการศึกษาสังคมต่าง ๆ โดยทั่วไปโดยเฉพาะของสังคมทุนนิยมด้วย

ในหนังสือ Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie ซึ่งได้เริ่มเขียนในปี 1857 มาร์กซ์ได้วางเค้าโครงเรื่องที่วางแผนไว้ว่าจะสำรวจตรวจสอบรายละเอียดของเรื่องดังต่อไปนี้

1. ลักษณะนามธรรมร่วมกันของสังคมนิยม โดยพิจารณาในแง่ประวัติศาสตร์
2. องค์ประกอบที่สำคัญของโครงสร้างภายในของสังคมกระฎุมพี ซึ่งมีชนชั้นต่าง ๆ ทางสังคมดำรงอยู่ อันได้แก่ ทุน แรงงานรับจ้าง และทรัพย์สินประเภทที่ดินเมืองและประเทศ ชนชั้นทางสังคม 3 ประเภท การแลกเปลี่ยน การหมุนเวียน สินเชื่อ
3. การฉีกตัวของสังคมกระฎุมพีในรูปของรัฐ ชนชั้นที่ "ไม่ทำการผลิต" (unproductive) การภาษีอากร หนี้สาธารณะ สินเชื่อสาธารณะ ประชากร อาณานิคม การโยกย้ายออก
4. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของการผลิต การแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ การส่งออกและการนำเข้า การแลกเปลี่ยน
5. ตลาดโลกและวิกฤตการณ์¹

มาร์กซ์มิได้ดำเนินการตามแผนนี้ทั้งหมด แต่เรื่องต่าง ๆ ที่เขาได้ศึกษานั้นทำให้เรากระจ่างชัดขึ้นมาก มิได้เป็นผู้ที่ได้ตระหนักในระเบียบวิธีศึกษา (Methodological realist)

กล่าวคือ เขาไม่ได้ถือว่าความเป็นจริงของสังคมต่างจากของปัจเจกชนซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นสังคม เขาเขียนไว้ว่า “เป็นสิ่งจำเป็นที่สุดที่ต้องหลีกเลี่ยงการวางหลักว่า “สังคม” (society) เป็นเสมือนนามธรรมอย่างหนึ่งที่เผชิญหน้าปัจเจกชน ปัจเจกชนเป็นผู้ดำรงอยู่ทางสังคม”² สำหรับสังคมมีความหมายต่อปัจเจกชนในแง่ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกันของเขา มาร์กซ์ถือว่าปริมาณที่สำคัญที่สุดของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเป็นปริมาณของการผลิตวัตถุหรือกระบวนการแรงงาน กระบวนการนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อธรรมชาติและของมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกันในขณะที่ความสัมพันธ์อันแรกเปลี่ยนไป ความสัมพันธ์อันหลังก็เปลี่ยนไปด้วย “ความสนใจเบื้องต้นที่สุดและทรงอิทธิพลยิ่งของมาร์กซ์อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์...อย่างน้อยที่สุดความตั้งใจของเขาคือการให้เหตุผลที่เป็นวิทยาศาสตร์ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคม....” เพื่อที่จะเข้าใจแนวความคิดของมาร์กซ์เกี่ยวกับระบบทุนนิยม การทำความเข้าใจเรื่องวิธีการผลิต (mode of production) ของระบบทุนนิยมย่อมเป็นสิ่งจำเป็น เพราะว่าการพิจารณาวิธีการผลิตในรายละเอียดเท่านั้นจึงจะสามารถมองเห็นกระบวนการแห่งการเปลี่ยนแปลงเฉกเช่นที่มาร์กซ์เห็น

ในหนังสือเรื่อง ทุน (Capital) มาร์กซ์ได้ใช้วิธีการแบบนิรนัยนามธรรม (abstract-deductive) ซึ่งเป็นลักษณะของสำนักกรีกเตอร์เตียนมาใช้ด้วย กล่าวโดยเฉพาะเจาะจงก็คือ เขาได้ใช้สิ่งที่เรียกว่าวิธีการคำนวณเชิงประมาณการเป็นลำดับ (successive approximations) ซึ่งเป็นวิธีการที่ทำให้สิ่งที่ป็นนามธรรม (Abstract) มีลักษณะเป็น รูปธรรม (concrete) มากขึ้น ในวิธีการนี้ข้อสมมติค่อนข้างง่าย ๆ จะถูกจัดออกไปตามลำดับขั้นตอนของการสำรวจตรวจสอบ ดังนั้น “ทฤษฎีจึงอาจพิจารณาและอธิบายปรากฏการณ์ตามความเป็นจริงในขอบเขตที่กว้างขวางยิ่งขึ้น”⁵ จะเห็นได้ชัดว่าประโยชน์ของวิธีการนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้สำรวจตรวจสอบในการแยกแยะสิ่งที่เป็นสาระสำคัญ (the essential) ออกจากสิ่งที่ไม่สำคัญ อะไรเล่าคือสิ่งที่มาร์กซ์ถือว่าเป็นสาระสำคัญ

มาร์กซ์สนใจในสังคมโดยส่วนรวมและกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นพิเศษ โครงสร้างทางเศรษฐกิจซึ่งภายในโครงสร้างประกอบด้วยปริมาณของการผลิตนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับมาร์กซ์ เพราะว่าเขาเชื่อว่า ณ ที่นั้นจะพบแรงผลักดันที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จุดมุ่งหมายของเขาคือการค้นหาและอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณเหล่านี้กับปริมาณอื่น ๆ ทั้งหมดของการกระทำทางสังคม เมื่อมาร์กซ์ได้สรุปว่ากุญแจไขไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมถูกค้นพบแล้วในวิธีการผลิต เขาก็มีพันธกรณีที่จะต้องทุ่มเทชีวิตจิตใจศึกษามันอย่างระมัดระวัง สำหรับมาร์กซ์ ความสัมพันธ์สำคัญที่สุดในวิธีการผลิตแบบทุน

นิยม ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับกรรมกร ชนชั้นทั้งสองที่กำเนิดก่อโดยระบบทุนนิยมยังเป็นสิ่งที่กำหนดการดำเนินงานของระบบด้วย ดังนั้นความสัมพันธ์พื้นฐานระหว่างนายทุนกับกรรมกรจึงเป็นศูนย์กลางที่มาร์กซ์จะต้องทำการสำรวจตรวจสอบและเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องแยกแยะความสัมพันธ์และลวดรูปของมันลงให้อยู่ในรูปที่บริสุทธิ์ที่สุด ในแนวทางเช่นนี้เขาจึงสามารถพินิจพิเคราะห์อย่างละเอียดรอบคอบโดยไม่ต้องคำนึงถึงตัวแปรที่มีอิทธิพลอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องของมัน ในการพัฒนาวิธีการนี้ มาร์กซ์เปรียบเทียบตัวของเขาเช่นนักฟิสิกส์คนหนึ่ง “นักฟิสิกส์ สังเกตปรากฏการณ์ทางกายภาพ ในที่ซึ่งปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นแบบพื้น ๆ มากที่สุด (most typical) และเกิดขึ้นอย่างอิสระมากที่สุดโดยปราศจากอิทธิพลอื่นรบกวน หรือในที่ ๆ เป็นไปได้ เขาจะทำการทดลองภายใต้เงื่อนไขที่ให้ความมั่นใจได้ว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ในรูปที่ปกติธรรมดา”⁶ เพื่อที่จะกะประมาณสภาพเงื่อนไขเหล่านี้ในการศึกษาสังคม มาร์กซ์กระทำดังต่อไปนี้ ประการแรก แสวงความสัมพันธ์ทางสังคมอื่น ๆ (ยกเว้นความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับแรงงาน) ไว้ชั่วคราว⁷ ประการที่สองเลือกรูปแบบที่เด่นที่สุดของความสัมพันธ์นี้ คำว่าเด่นที่สุดสำหรับมาร์กซ์ไม่ใช่ปัญหาทางด้านปริมาณ พอล สวีบี (Paul Sweezy) ได้อธิบายเรื่องนี้ไว้ค่อนข้างดีว่า “มันไม่ได้หมายความว่ารูปแบบความสัมพันธ์ที่พบบ่อยครั้งที่สุด หรือที่อยู่ในช่วงกลาง จะต้องได้รับเลือกสรรสำหรับการวิเคราะห์ ที่เด่นที่สุดในปริบทนี้คือปัญหาเรื่องลักษณะโครงสร้างและแนวโน้มของสังคมทั้งหมด มาร์กซ์ได้เลือกรูปแบบแห่งความสัมพันธ์แบบ ทุน - แรงงาน ซึ่งเกิดขึ้นในปริมณฑลของการผลิตทางอุตสาหกรรมในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ที่เด่นที่สุดสำหรับสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ นายทุนและกรรมกรต่างถูกหลอมให้อยู่ในแบบมาตรฐานเดียวกันโดยที่ลักษณะทั้งหมดที่ไม่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ดังกล่าวจะถูกขจัดออกไป”⁸ ในเรื่องทุน (Capital) มาร์กซ์พิจารณาปัจเจกชนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของบริบททางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ในฐานะที่เป็นตัวประกอบความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นและผลประโยชน์ของชนชั้น หนังสือ ทุน เล่มหนึ่งจึงมีความสลับซับซ้อนมาก

ดังนั้น วิธีการของมาร์กซ์จึงเกิดจากการสร้างตัวแบบ (model) และเป็นตัวแบบที่สร้างขึ้นบนพื้นฐานของระบบทุนนิยม ที่เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษ ที่อังกฤษนี้เองเขาสามารถศึกษาวิถีการผลิตแบบทุนนิยม กลไกของระบบในรูปที่บริสุทธิ์ที่สุด “นั่นคือเหตุผลที่ว่าเหตุใดประเทศอังกฤษจึงเป็นตัวอย่างสำคัญในการพัฒนาความคิดของข้าพเจ้า”⁹ ดังนั้น ในขอบเขตที่เขาได้ตั้ง “กฎ” แห่งพัฒนาการให้กับลัทธิทุนนิยม หรือในคำศัพท์สมัยใหม่ที่เรียกว่าแนวโน้ม (trends or tendencies) เหล่านี้เป็นสิ่งที่เขาได้พบเห็นในประเทศที่เป็นแหล่งกำเนิดของลัทธิทุนนิยม แนวโน้มเหล่านี้รวมอยู่ในตัวแบบของมาร์กซ์ มิใช่เพื่อทำให้มันเป็นเรื่องสากลในระบบทุนนิยมทุกประเทศ แต่ตรงกันข้าม เพื่อเป็นการเผชิญหน้ากับระบบทุนนิยมในประเทศ

อื่น ๆ และเป็นการพิจารณาขอบเขตที่ตัวแบบเข้ากันได้เหมาะสมเจาะอย่างพิเคราะห์ ไม่ต้องสงสัยเลยว่ามาร์กซ์ได้ชี้ให้เห็นแนวโน้มบางประการสำหรับระบบทุนนิยมทุกระบบ แต่ที่เราจะได้พบในการพิจารณาขั้นต่อไปว่ามาร์กซ์พิจารณาในแต่ละประเทศเพื่อศึกษาว่าสภาพการณ์เฉพาะทางประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศมีส่วนร่วมขยายเงื่อนไขตลอดจนแนวโน้มดังกล่าวอย่างไรบ้าง จงระลึกถึงความสลับซับซ้อนในวิธีการของมาร์กซ์ และบัดนี้เราจะเริ่มพิจารณาระบบทุนนิยมกันต่อไป

กำเนิดระบบทุนนิยม

เงินและสินค้าอุปโภคบริโภคขึ้นก่อนระบบทุนนิยมเสียอีก สิ่งเหล่านี้มิได้เป็นทุนและหาใช้ปัจจัยการผลิตหรือปัจจัยแห่งการยังชีพไม่ สำหรับมาร์กซ์แล้ว “สินค้า” (commodity) มีความหมายเฉพาะและเป็นสิ่งที่มีความหมายมากกว่าเป็นเพียงผลผลิตของแรงงานเท่านั้น ผลผลิต (product) มีมูลค่าแห่งการใช้ (use-value) เท่านั้น และผู้ผลิตก็ผลิตมันขึ้นมาเพื่อการบริโภคของตนตามปกติ สินค้า (commodity) มีมูลค่าแห่งการใช้ด้วยเช่นกัน มิฉะนั้นแล้วก็รู้ว่าจะผลิตขึ้นมาทำไม สินค้ามีมูลค่าแห่งการแลกเปลี่ยน (exchange-value) และถูกผลิตขึ้นเพื่อจุดประสงค์ในการแลกเปลี่ยน มันจึงไม่เหมือนกับผลพวงแห่งแรงงานของมนุษย์ซึ่งเป็นผลผลิตเท่านั้น ตามปกติการแลกเปลี่ยนสินค้ากระทำโดยการใช้เงินตรา มาร์กซ์เชื่อว่าสินค้าใด ๆ คือเวลาของแรงงานที่เกาะฝังกับ (congealed labor time) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้วัตถุประสงค์ของแรงงานบรรลุผล คุณสมบัติอันแน่นอนนี้ทำให้สามารถวัดสินค้าต่าง ๆ ได้ที่ในเวลาเดียวกันก็สร้างภาพลวงตาว่าเงินตราเป็นตัววัดสินค้า “เงินตราหาใช่เป็นเครื่องวัดสินค้าไม่ แต่ตรงกันข้ามด้วยเหตุว่าสินค้าทุกชนิดคือแรงงานมนุษย์อย่างแท้จริง ดังนั้น จึงสามารถวัดได้ มูลค่าของสินค้าต่าง ๆ สามารถวัดได้โดยสินค้าชนิดพิเศษอย่างเดียวกัน และสินค้าอย่างหลังนี้ถูกเปลี่ยนเป็นมาตรฐานแห่งมูลค่าของสินค้าทั้งหลาย นั่นคือในรูปของเงินตรา”¹⁰

สำหรับมาร์กซ์เงินตราและสินค้ามิใช่ทุน แต่จะถูกเปลี่ยนไปสู่ทุนภายใต้สภาพการณ์เฉพาะที่แน่นอนซึ่งจำต้องมี... ผู้เป็นเจ้าของสินค้าที่แตกต่างกันสองชนิด....มาพบปะกันและมีการติดต่อกันนั่นคือ ด้านหนึ่งจะมีเจ้าของเงินตรา, ปัจจัยการผลิตหรือปัจจัยแห่งการยังชีพ ผู้ซึ่งปรารถนาจะเพิ่มมูลค่ารวมที่เขาเป็นเจ้าของโดยการซื้อพลังแรงงานของคนอื่น อีกด้านหนึ่งประกอบด้วยผู้ใช้แรงงานอิสระ ซึ่งเป็นผู้ขายพลังแรงงานของตน ดังนั้นเขาจึงเป็นผู้ที่ขายแรงงาน”¹¹ ผู้ใช้แรงงานเหล่านี้เป็นอิสระในสองแง่ด้วยกันคือเขาไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยการผลิตอย่างในกรณีของทาส และไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต อย่างในกรณีของชาวไร่ชาวนาที่เป็นเจ้าของที่ดินของตนเอง (peasant proprietors) หากปราศจากเงื่อนไขดังกล่าว หรือ

ปราศจากความมีอิสระแล้วลัทธิทุนนิยมก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ ดังนั้นจุดกำเนิดของระบบนี้จึงต้องอาศัยกระบวนการทางสังคม ซึ่งแยกคนงานออกจากปัจจัยเพื่อการยังชีพและปัจจัยการผลิต ในขณะที่ปัจจัยเหล่านี้อยู่ภายใต้การควบคุมของนายทุนแต่ผู้เดียว มาร์กซ์เรียกกระบวนการนี้ว่าการสะสมทุนยุคดั้งเดิม (primitive accumulation of capital) ซึ่งปรากฏขึ้นภายในโครงสร้างของระบบศักดินา นายทุนอุตสาหกรรมพวกแรกจะต้องเป็นอิสระไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของขุนนาง ศักดินาและสมาคมอาชีพ (guilds) ส่วนคนงานทั้งหมดก็ต้องเป็นอิสระจากการเป็นทาส ศักดินาในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนการปกครองของระบบกิลด์ มวลชนอันไพศาลจึงถูก “พรากจากปัจจัยการยังชีพของตนอย่างทันทีทันใด โดยความจำเป็นบังคับและเป็นชนชั้นไร้สมบัติที่ “ปราศจากความผูกพัน” ในตลาดแรงงาน”¹² มาร์กซ์กล่าวถึงรูปแบบต่าง ๆ ของการกดขี่ขูดรีดที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ในระยะเวลาต่างกัน เขาได้อธิบายกระบวนการดังกล่าวที่อุบัติขึ้นในประเทศอังกฤษอันเป็นที่ซึ่งเขาเชื่อว่าเป็นรูปแบบที่เก่าแก่

ในตอนปลายศตวรรษที่ 14 ระบบทาสเกือบจะหมดไปแล้วในประเทศอังกฤษ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบด้วยชาวไร่ชาวนาอิสระและคนงานกิจการเกษตรที่รับค่าจ้าง ทั้งสองประเภทพอใจต่อสิทธิในการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากที่ดินร่วมกัน ในศตวรรษต่อมาขุนนางศักดินามีภาระหน้าที่ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจเพียงเล็กน้อย และเป็นผลต่อมาให้มีอำนาจของพวกนี้น้อยมาก จึงเป็นเหตุให้ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชสามารถกำจัดการบริหารของบรรดาขุนนางได้ง่ายขึ้น ชนชั้นไร้สมบัติที่เป็นอิสระจึงถาโถมเข้าสู่ตลาดแรงงาน ส่วนขุนนางศักดินาผู้ยิ่งใหญ่...ได้หนุนเนื่องให้เกิดกรรมาชีพขึ้นมากมายโดยการขับไล่บังคับชาวนาออกไปจากที่ดิน....และโดยการแย่งชิงผืนดินที่ชาวนาเคยทำร่วมกัน”¹³ การขับไล่โดยบังคับนี้มีรากฐานทางเศรษฐกิจ เจ้าของที่ดินอุตสาหกรรมชนสัตรีชาวเฟลมิช (เบลเยียม) กำลังเจริญรุ่งเรือง และเป็นเหตุนำไปสู่การขึ้นราคาขนสัตว์ในประเทศอังกฤษด้วย มาร์กซ์ได้อธิบายสิ่งที่ได้รับการยกย่องบูชาอย่างใหม่นี้ว่าเป็นเสมือนทารกแห่งยุคสมัยนั้น เพราะว่า “เงินตราเป็นเจ้าของอำนาจทั้งปวง การเปลี่ยนแปลงที่ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกเป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงแกะ จึงเป็นเสียงเรียกร้องของเงินตรา”¹⁴ เขาได้สำรวจกระบวนการในการยึดครองที่ดินตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 ถึงศตวรรษที่ 18 จนกระทั่งเป็นที่กระจ่างชัดว่าชนชั้นที่สำคัญสองชนชั้นในสังคมทุนนิยมเกิดขึ้นได้อย่างไร บางส่วนของบรรดาผู้ที่ถูกไล่ออกจากที่ดินทำกินได้กลายเป็นคนจรจัด อิสระและแข็งแรง ร่อนเร่ไปในชนบท อีกส่วนหนึ่งที่เป็นชนส่วนใหญ่ได้กลายเป็นชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งไม่มีอะไรจะขาย นอกจากกำลังแรงงานของตนให้แก่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรม

เหล่านี้เป็นจุดกำเนิดของชนชั้นที่สำคัญสองชนชั้นตามตัวของมาร์กซ์ และเป็นชนชั้นที่ซึ่งความสัมพันธ์ของทั้งสองได้กลายเป็นรากฐานของระบบทุนนิยม ชนชั้นอื่นๆ นั้น มาร์กซ์มิได้ให้ความสำคัญหรือเสริมเป็นการชั่วคราวเพื่อประโยชน์ต่อการสร้างตัวแบบ ความสนใจของเขาต่อสิ่งที่เขาถือว่าเป็นเสมือนชนชั้นที่สำคัญในระบบทุนนิยมนั้น ไม่ได้หมายความว่า เขาเห็นว่าการกระทำของชนชั้นที่ “เก่าแก่กว่า” และอยู่ในช่วงกลางไม่สืบเนื่องกัน ระบบที่เป็นอยู่ มาร์กซ์พอใจในตัวแบบที่มีสองชนชั้น เพราะว่าช่วยให้การวิเคราะห์แนวโน้มของระบบเป็นไปอย่างสะดวกในสภาวะที่ “บริสุทธิ์” เราจะได้เห็นต่อไปในการพิจารณาทฤษฎีของมาร์กซ์ว่า ในการวิเคราะห์ของเขาว่าด้วยเหตุการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจจริง ๆ นั้น เขาได้นำเอาชนชั้นและกลุ่มคนทุกชนชั้นอยู่ในการวิเคราะห์ด้วย

ชนชั้นที่สำคัญสองชนชั้นของระบบทุนนิยม การซื้อขายพลังแรงงาน

มาร์กซ์ได้สำรวจความสัมพันธ์ของสองชนชั้นบนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งแสดงออกโดยการซื้อและขายพลังแรงงาน แต่สำหรับมาร์กซ์เห็นว่าเป็นการแลกเปลี่ยนที่ไม่สมดุลกัน ขณะที่ในแง่ของกฎหมายนั้นผู้ซื้อและผู้ขายพบปะกันในตลาดโดยมีสิทธิเสมอภาคกัน การสำรวจตรวจสอบอย่างใกล้ชิดทำให้เห็นความสัมพันธ์ของการที่ผู้ซื้อต้องขึ้นอยู่กับผู้ขาย จุดกำเนิดของผู้ขายคือสภาพของทาสและการที่เขาถูกบังคับขับไล่จากที่ดินของตนในชนบท มาบัดนี้เขาต้องอยู่ในสภาพของทาสในลักษณะใหม่อีก เพราะเขาไร้ปัจจัยในการยังชีพ และปัจจัยการผลิตอีกทั้งไม่มีอะไรจะขาย นอกจากพลังแรงงานของตนเท่านั้น

มาร์กซ์เห็นว่าคำว่า **พลังแรงงาน (labor-power)** มีความหมายเฉพาะและแตกต่างจากคำว่า **แรงงาน(labor)** พลังแรงงาน หมายถึงความสามารถที่จะใช้แรงงาน “ความสามารถทั้งหมด ทั้งด้านจิตใจและร่างกายที่ดำรงอยู่ในตัวมนุษย์ ซึ่งเขาใช้ไปเพื่อผลิตมูลค่าแห่งการใช้ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง”¹⁵ ส่วน **แรงงาน** หมายถึงสินค้าจริง ๆ ที่ผลิตโดยคนงานในขณะที่ใช้พลังแรงงานของเขา คนงานมิได้ขายสินค้าที่แรงงานของเขาประกอบขึ้นเป็นรูปร่าง แต่ขายสินค้าซึ่งเป็นพลังแรงงานเองและเป็นสินค้าที่มีอยู่แต่เฉพาะเมื่อเขามีชีวิตอยู่เท่านั้น การให้ความแตกต่างกันของคำสองคำนี้ทำให้มาร์กซ์สามารถค้นหารากฐานของการสะสมทุนและลักษณะของการ “บูตริด” ในระบบทุนนิยมได้

นี่เป็นหนึ่งในการค้นพบที่เองเกลส์อ้างว่าเป็นของมาร์กซ์และเขาได้ระบุว่า เป็นผลงานสำคัญชิ้นหนึ่งของมาร์กซ์ในด้านความคิดทางสังคม คือ ทฤษฎีมูลค่าส่วนเกิน (theory of surplus-value)¹⁶ สำหรับมาร์กซ์ “ความลับ” ของการสะสมทุนอยู่ที่ลักษณะเฉพาะตัวของสินค้าซึ่งคนงานมีไว้เพื่อขายคือพลังแรงงาน (labor power) ในภาษาของมาร์กซ์ มูลค่าในการใช้สอยของสินค้านี้ “.....มีคุณสมบัติพิเศษเป็นแหล่งของมูลค่า การสูญสิ้นอันแท้จริงของมัน....คือลักษณะรูปธรรมของแรงงานและผลที่ได้คือการสร้างมูลค่าขึ้นมา”¹⁷ มูลค่าของสินค้าใด ถูกกำหนดโดยเวลาของแรงงานที่จำเป็นทางสังคม ที่ใช้ในการผลิตเช่นเดียวกับกับสินค้าที่เรียกพลังแห่งแรงงาน มูลค่าของมันถูกกำหนดโดยเวลาของแรงงานที่จำเป็นทางสังคมเพื่อการผลิตมันขึ้นมา มาร์กซ์อธิบายแนวความคิดของเขาเกี่ยวกับพลังแห่งแรงงานอย่างชัดเจน :

พลังงานมีโอกาสดำรงอยู่เท่ากับความสามารถหรือพลังของปัจเจกชนที่มีชีวิตอยู่.....ในบุคคล ๆ หนึ่ง การผลิตพลังแรงงานอยู่ที่การสร้างตนเองขึ้นอีกครั้งเท่านั้น หรือการคำนวณชีวิตของเขา สำหรับการคำนวณชีวิตนั้นเขาต้องการปัจจัยในการยังชีพ ดังนั้นเวลาของแรงงานที่จำเป็นสำหรับการผลิตพลังงานจึงลดลงเหลือเพียงที่จำเป็นต่อการผลิตปัจจัยเพื่อการยังชีพเหล่านั้น หรืออีกนัยหนึ่งมูลค่าของพลังแรงงานคือมูลค่าของปัจจัยในการยังชีพที่จำเป็นสำหรับคำนวณคนงาน¹⁸

ปัจจัยในการยังชีพ (means of subsistence) แตกต่างจากปัจจัยแห่งการดำรงอยู่ (means of existence) อย่างแรรวมถึงอย่างหลังด้วยอย่างแน่นอน คนงานต้องได้รับการคำนวณชีวิตจากวันหนึ่งไปสู่อีกวันหนึ่ง และในการที่เขาใช้ชีวิตอยู่รอดได้เขาต้องได้รับการสนองตอบต่อสิ่งจำเป็นด้วย แต่การยังชีพ (subsistence) หมายความว่าอาหาร ที่อยู่อาศัย และอื่น ๆ มันเป็นผลผลิตของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และจะแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา และสถานที่ซึ่งขึ้นอยู่กับระดับความสะดวกสบายและความเคยชิน ซึ่งชนชั้นคนงานได้รับ

พลังแรงงาน ถูกกัดกร่อนสึกหรอหมดไปด้วยอายุขัยและการมรณกรรม จึงต้องมีการสับเปลี่ยนอยู่เรื่อยไป ซึ่งหมายความว่า การยังชีพของคนงานต้องรวมถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการคำนวณผู้ที่มาแทนที่เขา กล่าวคือบุตร มิฉะนั้นแล้วชนชั้นที่เป็นเจ้าของสินค้าพิเศษนั้นก็อาจสืบทอดตัวเองในฐานะชนชั้นหนึ่ง และให้หลักประกันว่ามันจะปรากฏอยู่ในตลาดได้

ที่นี้ทางด้านนายทุน ซึ่งอยู่ในสถานะที่ต้องซื้อพลังแรงงาน และจ่ายเป็นมูลค่า เขาต้องมีปัจจัยทางการเงินที่จะจ่ายไม่เพียงแต่เป็นค่าพลังแรงงานเท่านั้น แต่เพื่อปัจจัยการผลิตที่จำเป็นต่อผลิต เนื่องจากเขาจำเป็นต้องใช้พลังแรงงานให้เป็นประโยชน์ ได้มูลค่าผลประโยชน์มากกว่าการลงทุนของเขา ในสถานะที่ได้เปรียบ นั่นคือเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ชั้นชั้นทั้งสองพบกันและแลกเปลี่ยนสินค้าของตน แต่ผู้ซื้อสินค้าใดสินค้าหนึ่งย่อมมีสิทธิในการใช้มันเพราะเขาเป็นเจ้าของ ดังนั้น ทันทึที่คนงานเดินเข้าไปในร้านมูลค่าในการใช้สอยของพลังแรงงานของเขาหรือทุกสิ่งทุกอย่างที่เขาผลิตขึ้นก็เป็นของนายทุน จุดนี้เองที่มาร์กซ์คิดว่าเขาได้ค้นพบสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง เขาเชื่อว่าได้ตอบปัญหาที่นักเศรษฐศาสตร์หลายคนก่อนหน้านี้เขาได้ครุ่นคิด และมาร์กซ์เรียกทฤษฎีนี้ว่า ทฤษฎีมูลค่าส่วนเกิน

มาร์กซ์ได้พยายามชี้ให้เห็นรากฐานทางประวัติศาสตร์สังคมของเจ้าของทรัพย์สินและผู้ที่ไม่ได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินภายใต้ระบบทุนนิยม เข้าได้โต้แย้งว่าเป็นเพราะสถานะที่ได้เปรียบของนายทุนที่ถูกกำหนดโดยประวัติศาสตร์ จึงทำให้เขาสามารถซื้อพลังแรงงานได้ ส่วนอีกด้านหนึ่งนั้นเป็นเพราะสถานะที่ด้อยกว่าของคนงานที่ถูกกำหนดโดยประวัติศาสตร์ จึงต้องถูกแยกออกจากปัจจัยการผลิตและการยังชีพของเขาหรือไรซึ่งปัจจัยดังกล่าวและทำให้เขาต้องพึ่งพาอาศัยนายทุนเพื่อการอยู่รอด เพื่อระบบทุนนิยมเกิดขึ้นโดยการฉกฉวยมูลค่าส่วนเกิน กล่าวคือ โดยการขูดรีดคนงาน ดังนั้นนายทุนจึงสามารถเพิ่มความมั่งคั่งและอำนาจของคนได้ และในขณะที่เดียวกันคนงานก็ต้องพึ่งพิงนายทุนตลอดไป

ทฤษฎีมูลค่าส่วนเกินเป็นสิ่งสำคัญเพราะว่ามันพยายามอธิบายจุดกำเนิดของ “ปริมาณส่วนเกิน” (surplus-quantity) ซึ่งปรากฏในทุกสังคมเมื่อการพัฒนาเศรษฐกิจได้บรรลุถึงขั้นหนึ่งที่น่าพอใจ แต่ได้ทำหน้าที่พิเศษประการหนึ่งภายใต้ระบบทุนนิยม สำหรับมาร์กซ์จุดสำคัญในที่นี้คือว่าภายใต้ระบบทุนนิยมนั้นตรงกันข้ามกับทุก ๆ ระบบที่เคยมีมาก่อน กล่าวคือมูลค่าส่วนเกินจะถูกลงทุนในการขยายอุปกรณ์การผลิต การขยายอุปกรณ์การผลิตซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ “พลังการผลิต” ที่กำลังพัฒนาของระบบ สำหรับมาร์กซ์แล้วถือเป็น “หลักพลวัต” (dynamic principle) ของระบบทุนนิยม

ทฤษฎีมูลค่าส่วนเกินตั้งอยู่บนข้อสมมติที่ว่ามูลค่าของพลังแรงงานและมูลค่าของผลผลิตที่คนงานผลิตออกมาระหว่างกระบวนการผลิต แตกต่างกันส่วนที่แตกต่างกันคือส่วนที่นายทุนยึดเอาไปและตามปกติก็จะนำไปใช้ในการขยายทุน การขยายตัวของทุนซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญภายใต้ระบบทุนนิยม “พลังการผลิต” ภายในระบบก้าวไกล และในที่สุดจะเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงในระเบียบปฏิบัติของสถาบันอื่น ๆ ของสังคม การยกตัวอย่างสั้น ๆ

ของทฤษฎีนี้ตามลำดับจะเป็นโดยอาศัยบทที่ 6 ของหนังสือ “ทุน” (Capital) แต่เพื่อความสะดวกข้าพเจ้าขอใช้ตัวเลขที่สมมติขึ้นเอง

ทฤษฎีมูลค่าส่วนเกิน (The Surplus Value Theory)

เพื่อให้ง่ายแก่การเข้าใจ จะขอสมมติว่าเรากำลังพูดถึงนายทุนคนเดียวกับคนงานคนเดียวเช่นกัน นายทุนสนใจในการผลิตมิใช่เพื่อสนองความสนใจของตนแต่เพื่อแสวงหากำไรเขาเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตซึ่งรวมถึงเครื่องจักรและวัตถุดิบ ในกรณีนี้คือฝ้ายซึ่งจะต้องเปลี่ยนรูปไปในกระบวนการผลิต เขาจำเป็นต้องใช้คนงานเพื่อควบคุมเครื่องจักรและเพื่อจะได้เส้นด้ายซึ่งจะกลายเป็นทรัพย์สินของนายทุนเพื่อนำไปขายในท้องตลาด ต่อไปขอสมมติว่าช่วงเวลาการทำงานของคนงานในประเทศอังกฤษในเวลานั้นเท่ากับ 12 ชั่วโมง และนอกจากนายทุนจะมีเงินที่จะใช้จ้างคนงานแล้วยังมีฝ้ายเก็บสะสมไว้เป็นอันมากด้วย

นายทุนมีฝ้ายและเครื่องจักรให้แก่คนงาน ราคาฝ้ายเท่ากับ 5 ดอลลาร์ ต่อฝ้ายหนัก 10 ปอนด์ นายทุนทราบจากประสบการณ์ว่าในกระบวนการผลิตฝ้ายหนัก 10 ปอนด์ให้เป็นเส้นด้ายในปริมาณเท่ากันนั้น เครื่องจักรจะมีค่าเสื่อมราคาเท่ากับ 1 ดอลลาร์ เขาตกลงจ่ายค่าจ้างแก่คนงานตามรายวันคือวันละ 1.50 ดอลลาร์ ซึ่งในทางกลับกันก็คือมูลค่าของพลังแรงงานของคนงานผู้นี้ คนงานเริ่มทำงานและทำไปจนครบ 6 ชั่วโมง ซึ่งถึงตอนนั้นนายทุนจะเข้ามาขัดจังหวะในกระบวนการผลิต แนนอนที่การขัดจังหวะนี้เกิดขึ้นแต่เพียงในการสมมติของเรา นายทุนขัดจังหวะกระบวนการผลิตเพื่อจะดูว่าเหตุการณ์เป็นอย่างไร เพื่อจะดูกิจการทางการเงินของเขา

เขาพิจารณาเห็นว่า คนงานผู้นี้ได้ทำงานมาแล้วเป็นเวลา 6 ชั่วโมง และในระหว่างเวลาดังกล่าว ฝ้ายหนัก 10 ปอนด์ ได้ถูกเปลี่ยนเป็นเส้นด้ายน้ำหนัก 10 ปอนด์จริง ๆ วัตถุดิบมีต้นทุนเท่ากับ 5 ดอลลาร์ ค่าเสื่อมราคาของเครื่องจักรหรือที่จริงก็คือมูลค่าที่ผลผลิตเท่ากับ 1 ดอลลาร์ ค่าจ้างคนงานเท่ากับ 1.50 ดอลลาร์ เมื่อรวมเข้าด้วยกันก็จะเป็นต้นทุนรวมทั้งหมด แต่ในขณะที่เดียวกัน มูลค่าของเส้นด้ายเท่ากับ 7.50 ดอลลาร์ หากเขานำเส้นด้ายไปขายในท้องตลาดในเวลานั้น สมมติว่าเขาขายได้หมดในราคา 75 เซ็นต์ต่อหนึ่งปอนด์ เขาก็ทราบดีว่าจะได้เงิน 7.50 ดอลลาร์ ซึ่งไม่ได้กำไรเลย มาร์กซ์เขียนถึงความมั่งงินของนายทุนในลักษณะรำพึงรำพันคนเดียวดังนี้ :

คนงานซึ่งมีแต่เพียงแขนขาของเขาจะผลิตสินค้าจากความว่างเปล่าได้ละหรือก็
เรามีไซหรือที่จัดหาวัตถุดิบต่าง ๆ ให้ และโดยที่คนในสังคมส่วนใหญ่เป็นพวกผู้
ไม่มีทรัพย์สินสมบัติอะไรเลยไซหรือไม่ เราจึงทำคุณประโยชน์ต่อสังคมโดยการให้
บริการที่ไม่อาจวัดได้ด้วยเครื่องมือในการผลิตของเราคือฝ้ายและเครื่องปั่นฝ้าย
ไม่เพียงแต่สังคมเท่านั้น ยังมีคนงานอีกด้วยที่เราได้ให้สิ่งจำเป็นต่อการดำรง
ชีวิตของเขา ไซไหม

ต่อคำรำพึงรำพันนี้ มาร์กซ์ตอบว่า "...แต่คนงานก็ได้ทำงานให้นายทุนโดย
การเปลี่ยนฝ้ายให้เป็นเส้นด้ายมิใช่หรือ"

และมาร์กซ์ยังได้อธิบาย "ความลับ" ของเรื่องทั้งหมดต่อไปอีก นายทุนระลึก
ได้ว่าเขามีฝ้ายหนักเกินกว่า 10 ปอนด์อยู่ในมือ ทั้งยังรู้ด้วยว่าเครื่องปั่นฝ้ายยังทำงานได้อีก
นานยิ่งกว่านั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดคือเขารู้ดีว่าคนงานได้ทำงานไปแล้วเพียง 6 ชั่วโมง แต่นายทุนมิ
ใช่หรือที่จ่ายค่าแรงเต็มวันคือ 1.50 ดอลลาร์ เพื่อว่าคนงานอาจทำงานเต็มวันคือ 12 ชั่วโมง
และยังสามารถยังชีพอยู่ต่อไปได้จนกระทั่งเช้าวันรุ่งขึ้นไซไหม นายทุนเสียใจที่ได้ขัดจังหวะ
กระบวนการผลิต เขาตกลงใจให้คนงานทำงานต่อไป เขาจึงนำฝ้ายดิบมาเพิ่มให้คนงานอีกและ
ให้เขาทำงานต่อไป เมื่อสิ้นสุดวัน คนงานได้ทำงานไป 12 ชั่วโมง ไม่ใช่เพียงแค่ว่า 6 ชั่วโมง
และได้เปลี่ยนฝ้ายจำนวน 20 ปอนด์ เป็นด้ายหนัก 20 ปอนด์ หรือเพิ่มเป็นสองเท่าและนอกจาก
นั้นยังใช้งานเครื่องปั่นฝ้ายเพิ่มอีก 6 ชั่วโมงด้วย

นายทุนเอนหลังนั่งคิดประเมินสถานการณ์อีกครั้งหนึ่ง คราวนี้แทนที่ฝ้ายดิบจะมี
มีต้นทุนเท่ากับ 5 ดอลลาร์ กลับเพิ่มเป็น 10 ดอลลาร์ ส่วนค่าเสื่อมราคาก็เพิ่มจาก 1 ดอลลาร์
เป็น 2 ดอลลาร์ สำหรับค่าแรงถ้าจ่ายให้คนงานอีก 1.50 ดอลลาร์ เขาก็จะไม่ได้กำไร ตรงนี้
เป็นจุดที่สำคัญ นายทุนจ่ายค่าจ้างให้กับคนงานเพิ่มอีก 1.50 ดอลลาร์ เพราะว่าการจ่ายค่าจ้าง
ครั้งแรก 1.50 ดอลลาร์เป็นค่าจ้างเต็มวัน คือ 12 ชั่วโมง ที่จริงถ้านายทุนหยุดกระบวนการ
ผลิตหลังจากที่คนงานทำงานไปได้ 6 ชั่วโมง นายทุนก็คงไม่ได้กำไร อย่างไรก็ตาม ตอนนี้
คนงานใช้พลังงานของเขาเต็ม 12 ชั่วโมง และผลิตเส้นด้ายได้ 20 ปอนด์ นายทุนได้รับผลผลิต
จากแรงงานของคนงาน ส่วนคนงานได้รับเงินเป็นค่าพลังแรงงานของเขา คือค่าแห่งการยังชีพ
แต่มิใช่ค่าแรง

นายทุนบวกต้นทุนค่าใช้จ่ายของคนอีกครั้งหนึ่งก็จะพบว่าฝ่ายดินน้ำหนัก 20 ปอนด์เท่ากับ 1 ดอลลาร์ ค่าเสื่อมราคาของเครื่องจักร 2 ดอลลาร์ และค่าพลังแรงงาน 1.50 ดอลลาร์ คราวนี้นายทุนนำเส้นด้ายไปขายที่ตลาด ณ ราคาที่เป็นอยู่คือ 75 เซนต์ ต่อน้ำหนักด้าย 1 ปอนด์ สมมติว่าเขาสามารถขายได้หมด 20 ปอนด์ ได้เงินทั้งสิ้น 15 ดอลลาร์ เป็นกำไรเท่ากับ 1.5 ดอลลาร์ จำนวนเงินซึ่งมากกว่าค่าแห่งการยั้งชีพของกรรมกรถูกนายทุนเทเข้ากระเป๋าคือมูลค่าส่วนเกิน มาร์กซ์ได้อธิบายกระบวนการนี้อย่างกระจ่างชัดด้วยคำพูดดังนี้ “คราวนี้ถ้าเราเปรียบเทียบกระบวนการของการผลิตมูลค่ากับมูลค่าส่วนเกิน เราจะเห็นว่าอย่างหลังไม่ใช่อื่นใดแต่เป็นสิ่งต่อเนื่องของอย่างแรกที่เกิดขึ้นขอบเขตจำกัด”²¹

แน่นอนว่ากระบวนการนี้ทั้งนายทุนและคนงานอาจไม่กระจ่างนัก สิ่งที่มาร์กซ์เชื่อกระจ่างชัดมากมายภายใต้ระบบศักดินา แต่ถูกปกปิดเป็นสิ่งลึกลับภายใต้ระบบทุนนิยม ตัวอย่างเช่นทาสรู้ดีว่า เวลาใดของวันที่เขาทำงานให้แก่ตัวเองและเวลาใดที่ทำงานให้นายจ้างภายใต้ระบบทุนนิยมไม่ได้นึกถึงว่าในกระบวนการผลิตเขาได้ทำการผลิตให้แก่นายทุนอย่างมากมาย

ทฤษฎีมูลค่าส่วนเกินชี้ให้เห็นแหล่งที่มาของรายได้ของชนชั้นต่าง ๆ ภายใต้ระบบทุนนิยม และได้ให้เหตุผลสำหรับการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนพัฒนาการของระบบทุนนิยมโดยผ่านการขยายตัวของทุนซึ่งเป็นไปโดยการบังคับเอาและการลงทุนต่อไปด้วยมูลค่าส่วนเกิน จุดเด่นของทฤษฎีอาจเห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดผลผลิตส่วนเกินในระบบทุนนิยม

ในทุกสังคม ยกเว้นเผ่าชนโบราณ จะปรากฏว่ามีผลผลิตส่วนเกินในรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งเกินความต้องการสำหรับการยั้งชีพของผู้ผลิตเองเสมอในสังคมทุกสังคมดังกล่าวกลุ่มคนกลุ่ม อื่นๆ นอกเหนือจากกลุ่มผู้ผลิตสามารถแย่งชิงผลผลิตส่วนเกินและยึดกุมความได้เปรียบไว้ได้ ตลอดจนใช้ผลผลิตส่วนเกินนี้เพื่อจุดหมายของตนซึ่งกลายเป็นรากฐานทางเศรษฐกิจของการแบ่งกลุ่มทางสังคมในสังคมเหล่านี้ ระบบศักดินาเป็นตัวอย่างที่เห็นชัดอย่างยิ่งสำหรับปรากฏการณ์เช่นนี้

ไม่ว่าจุดกำเนิดของระบบจะเป็นเช่นไร กล่าวคือไม่ว่าเราจะยอมรับทฤษฎี “พลัง” (force theory) ของจุดกำเนิดของระบบนี้หรือทฤษฎีอื่นเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าสถานะเหนือกว่าตลอดกาลของขุนนางเจ้าที่ดินชั้นต่าง ๆ ต้องอาศัยผลพวงของการผลิตด้านเกษตรกรรมซึ่งเกิดจากน้ำมือของทาสกสิกร ฝ่ายหลังทำงานส่วนหนึ่งสำหรับตนเองและใช้เวลาที่เหลือทำงานให้แก่ขุนนางเจ้าที่ดิน ในคำของทฤษฎีตามกฎหมายของ “สัญญา” ศักดินานั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างขุนนางเจ้าที่ดินและทาสกสิกรเป็นแบบตอบแทนซึ่งกันและกัน แต่ตามความเป็นจริงนั้นเป็นรูปแบบของการจรรงรักภักดีของทาสกสิกรโดยมีการบังคับตามกฎหมายในระดับต่าง ๆ กัน มาร์กซ์อาจโต้แย้งว่าทั้งโครงสร้างทางกฎหมายและอำนาจอาจถูกทำลายลงโดยสิ้นเชิง หากมิใช่เพราะความสามารถของทาสกสิกรในการผลิตผลผลิตส่วนเกินกว่า ความจำเป็นต่อการยังชีพของทาสกสิกรเอง ตามปกติขุนนางเจ้าที่ดินบริโภคนผลผลิตส่วนเกินโดยไม่สนใจที่จะขยายการผลิต ตรงกันข้าม ภายใต้ระบบทุนนิยม นายทุนได้จัดสรรผลผลิตส่วนเกินมากมายมหาศาลเพื่อขยายปัจจัยการผลิต มาร์กซ์เปรียบเทียบสองระบบไว้ดังนี้ “การอนุรักษ์วิธีการผลิตแบบเก่าไว้ในรูปแบบเดิม เป็นเงื่อนไขแรกแห่งการดำรงอยู่ของชนชั้นต่าง ๆ ในยุคก่อนอุตสาหกรรม การปฏิวัติระบบการผลิตอย่างสม่ำเสมอ.....ทำให้ยุคของชนชั้นกรรมาชีพแตกต่างจากยุคก่อน ๆ “²² ภายใต้ ระบบทุนนิยมสัดส่วนที่มากที่สุดของมูลค่าส่วนเกินถูกนำไปลงทุนเพื่อขยายปัจจัยการผลิต มาร์กซ์ได้อธิบายแนวโน้มสำคัญนี้ในลักษณะต่าง ๆ กันซึ่งเราจะพบในตอนต่อ ๆ ไป อย่างไรก็ตาม ก่อนจะกล่าวถึงขอให้เราทำความเข้าใจกับสิ่งที่มาร์กซ์เรียกว่า “องค์ประกอบทางกายภาพของทุน” (organic composition of capital) เสียก่อน

มาร์กซ์ได้ให้ความแตกต่างระหว่างทุนคงที่ และทุนแปรเปลี่ยน²³ ซึ่งค่อนข้างจะแตกต่างหรืออย่าไปปะปนกับ ทุนคงที่และทุนหมุนเวียน ตามที่ใช้กันอยู่ ทุนคงที่หมายถึงค่าใช้จ่ายสำหรับเครื่องจักรและวัตถุดิบ แต่ทุนแปรเปลี่ยนหมายถึงค่าจ้างคือค่าใช้จ่ายสำหรับพลังงานเท่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างทุนคงที่กับทุนแปรเปลี่ยนนี้มาร์กซ์เรียกว่าองค์ประกอบทางการภาพของทุน ยิ่งอัตราส่วนระหว่างทุนคงที่ต่อทุนแปรเปลี่ยนสูง องค์ประกอบทางกายภาพของทุนก็ยิ่งสูง ตรงกันข้าม ถ้าสัดส่วนของทุนแปรเปลี่ยนสูง องค์ประกอบทางกายภาพของทุนก็ต่ำ ความสำคัญของแนวคิดนี้อยู่ในแนวโน้มภายใต้ระบบทุนนิยม และบางทีในทุกสังคมด้วยซ้ำ เพราะว่าทุนคงที่เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับทุนแปรเปลี่ยนซึ่งเพิ่มขึ้นแต่ในเชิงปริมาณเท่านั้น ปรากฏการณ์เช่นนี้มาร์กซ์อธิบายว่าเป็นกฎทั่วไปของการสะสมทุน ตามความเห็นของเขาซึ่งเป็น “แนวคิดเชิงวัตถุนิยมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์” ว่าด้วยการเจริญเติบโตของ “พลังการผลิต” (Productive force)

การเจริญเติบโตของพลังการผลิตภายใต้ระบบทุนนิยม : ความสามารถทางการผลิต การขูดรีดและความแปลกแยก (alienation)

ในการโต้เถียงเรื่องความแปลกแยก (alienation) เมื่อไม่กี่ปีมานี้มีผู้เชื่อว่าเป็นการสร้างนิทานอย่างแท้จริงที่จะกล่าวอ้างว่าปัญหาที่ครอบงำความสนใจของมาร์กซ์ตลอดชีวิต

ของเขา²⁴ ดังเช่นที่ แดเนียล เบลล์ (Daniel Bell) พูดถึงมาร์กซ์เมื่อยังหนุ่มกับมาร์กซ์เมื่อตอน “อายุมาก” มาร์กซ์ตอนยังหนุ่มสนใจเรื่องความแปลกแยกและมาร์กซ์ในวัยชราได้ละทิ้งแนวความคิดที่เพ้อฝันมากเกินไป และแนวความคิดที่ไร้ผลทางการเมืองโดยสิ้นเชิง ในการอภิปรายต่อไปนี้จะเห็นได้ว่าในช่วงระยะหลัง ๆ ชีวิต มาร์กซ์มิได้ละทิ้งแนวความคิดดังกล่าวแต่ยังได้ปรับปรุงและถือว่ามันเป็นกระบวนการเชิงทวิสัย

มาร์กซ์ได้ใช้คำสองคำเพื่ออธิบายกระบวนการนี้คือคำว่า Entausserung และ Entfremdung คำแรกหมายถึงกระบวนการในการทำให้พลังของมนุษย์ปรากฏออกมา ระหว่างกระบวนการผลิตและการถ่ายเทของพลังดังกล่าวเข้าสู่วัตถุที่จับต้องได้ เช่น สินค้ากระบวนการในการทำให้พลังมนุษย์ปรากฏออกมา (Externalization) นี้ยังหมายถึงพลังการผลิตที่คนงานได้สร้างขึ้นแต่ยังจะไร้ความสามารถในการควบคุมมากขึ้นด้วย ส่วนคำหลังหมายถึงพัฒนาการที่เป็นอัติวิสัยที่อย่างน้อยในส่วนหนึ่งก็เป็นผลจากกระบวนการแรก คือหมายถึง ความห่างเหิน (estrangement) ของมนุษย์ต่อมนุษย์

ประเด็นสำคัญที่เราจะได้พิจารณาในที่นี้คือ (1) มาร์กซ์สนใจในปัญหาความแปลกแยกตลอดชีวิตของเขา (2) เขาได้เชื่อมโยงความแปลกแยกเข้ากับความเจริญเติบโตของพลังการผลิตภายใต้ระบบทุนนิยม ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่เกิดขึ้นก่อนที่จะพบกับเสรีภาพในขั้นปลายของมนุษย์ (3) มาร์กซ์ยังได้เชื่อมโยงความแปลกแยกเข้ากับแนวความคิดเกี่ยวกับการขูดรีด (exploitation) ซึ่งเปิดโปงแหล่งที่มาของรายได้ของนายทุนและเป็นผลให้เกิดการเจริญเติบโตของพลังการผลิตและการสุดท้าย (4) มาร์กซ์พิจารณาความแปลกแยกมิใช่ในฐานะที่เป็นผลพวงของเทคโนโลยีในฐานะที่เป็นเทคโนโลยี แต่เป็นผลพวงของเทคโนโลยีภายใต้ระบบทุนนิยม เราจะได้เห็นว่าเบลล์ (Bell) เข้าใจผิดเว้นแต่การอ้างอิงตามตัวอักษรและการยกตัวอย่างในหนังสือ ทูน ที่อ้างว่ามาร์กซ์มิได้ให้ความสนใจต่อการทำให้ศักดิ์ศรีของแรงงานมนุษย์เสื่อมทรามลงและการแตกแยกเป็นเสี่ยง ๆ ของงาน มาร์กซ์มิได้ปกปิดปัญหานี้ ตรงกันข้ามเขาได้วิเคราะห์อย่างระมัดระวังและด้วยจิตใจจดจ่อที่จะแสวงหาความจริงอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเขาได้พิจารณาประเด็นนี้พร้อม ๆ กันอีกสองปัญหาอย่างใกล้ชิด อันได้แก่ความสามารถของการผลิตและการขูดรีด จึงเป็นไปได้ที่จะมีความประทับใจแตกต่างกันจากข้อวิจารณ์ดังกล่าวนี้จะช่วยให้เราเข้าใจหนทางที่มาร์กซ์พิจารณาปัญหาทั้งสามได้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น

สำหรับมาร์กซ์ ความร่วมมืออาจถือได้ว่าเป็นช่วงแรกในพัฒนาการของพลังการผลิตภายใต้วิธีการผลิตแบบทุนนิยม แม้ว่าความร่วมมือเป็นลักษณะของการผลิตขนาดใหญ่

ทุกชนิดก็ตาม มันปรากฏอยู่ในระบบทุนนิยมในสาขาการผลิตต่าง ๆ ที่มีการใช้ทุนมาก ๆ แต่การแบ่งงานตามความสามารถของแรงงานและเครื่องจักรมีบทบาทรอง “คนงานจำนวนมากทำงานรวมกัน ในขณะที่เดียวกันและในสถานที่เดียวกันเพื่อผลิตสินค้าบางอย่างภายใต้การควบคุมของนายทุนคนเดียว เป็นจุดเริ่มต้นของการผลิตแบบทุนนิยมทั้งในทางประวัติศาสตร์และในทางตรรกศาสตร์”²⁶ ความร่วมมือแบบที่ว่านี้เกิดขึ้นเฉพาะในงานหัตถกรรม เช่น การผลิตด้วยมือ และในระยะแรกไม่แตกต่างไปจากการผลิตงานฝีมือในระบบกิลด์ (Guilds) ความแตกต่างที่สำคัญอยู่ที่มีจำนวนคนงานมาก ๆ ที่นายทุนคนเดียวจ้างให้ทำงานในเวลาเดียวกัน

ความร่วมมืออย่าง “ง่าย ๆ “ เช่นนี้ถึงแม้ว่าจะไม่มีการใช้เครื่องมือการผลิตแบบใหม่ก็ตามยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพทางวัตถุของการผลิต การจ้างคนทอผ้า 20 คน แทนที่จะเป็นเพียงคนเดียว ถึงแม้ว่าจะใช้กี่ทอผ้าแบบเก่า จำเป็นต้องมีโรงงานที่ใหญ่พอสำหรับคนงาน 20 คน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการขยายปัจจัยการผลิตให้มากขึ้น การนำเอาคนงานมาทำงานข้างเคียงกัน แม้ว่าในขณะที่เดียวกันนั้นพวกเขาต้องร่วมอยู่ในกระบวนการเดียวกัน ทำให้เพิ่มพลังการผลิตของเขา มาร์กซยกตัวอย่างนี้โดยเทียบกับพลังอันเด่นชัดที่ถูกระงับของหน่วยทหารภายใต้เงื่อนไขแห่งการร่วมมือ เช่นเดียวกับอำนาจการจู่โจมของทหารหนึ่งกองพันหรือกรมทหารหนึ่งที่ตั้งแตกต่างอย่างมากจากผลรวมของอำนาจการจู่โจมของทหารแต่ละคน “.....ดังนั้นผลรวมทั้งหมดของพลังจักรกลที่สำแดงโดยคนงานที่โดดเดี่ยวในการทำงานจะแตกต่างจากพลังทางสังคมที่พัฒนาแล้ว เมื่อมือหลายมือมีส่วนร่วมกันอย่างพร้อมเพรียงในการปฏิบัติเดียวกันโดยไม่แบ่งแยก เช่น ยกของหนัก ๆ หมุนเครื่องกวน หรือขจัดอุปสรรคได้”²⁷ ในที่นี้เป็นการเน้นความสำคัญของพลังการผลิตทางสังคมที่เกิดขึ้นได้โดยการนำคนหลาย ๆ คนมารวมกัน นายทุนจ่ายค่าแรงให้คนงานแต่ละคนสำหรับพลังแรงงานของเขา และได้รับประโยชน์มากกว่าที่เขาเสีย เดียวนี้เขาได้รับประโยชน์โดยตรงจากการร่วมมือของคนงานเพราะเขาไม่สามารถได้ประโยชน์จากมูลค่าส่วนเกินหากจ้างคนงาน 12 คน โดยให้แยกกันทำงานแต่ละคนทำงาน 12 ชั่วโมง มากกว่ากับการจ้างคนงาน 12 คนรวมกันและร่วมมือกันทำ 12 ชั่วโมง อนึ่งโดยที่ไม่มีใครตระหนักถึง การขยายขนาดของการผลิตรวมกันด้วยการลด “พื้นที่” กล่าวคือการรวมคนงานหลายคนอยู่ภายใต้หลังคาโรงงานเดียวกันก่อให้เกิดเงื่อนไขที่จำเป็นต่อพัฒนาการของ “พลังการผลิต” ต่อไปได้ เป็นผลที่ตามมาซึ่งเป็นไปไม่ได้เลยถ้าหากคนงานและปัจจัยการผลิตถูกโดดเดี่ยวและอยู่อย่างกระจัดกระจายดังเช่นในระบบการผลิตแบบครัวเรือน

สำหรับมาร์กซ์ ความร่วมมือในรูปนี้เป็นลักษณะของระบบทุนนิยมในระยะเริ่มต้นและเป็นพลังการผลิตใหม่ที่สำคัญอย่างหนึ่งเป็นของใหม่มิใช่ในแง่ที่ว่าไม่เคยมีการร่วมมือแบบ ง่าย ๆ มาก่อนในประวัติศาสตร์ แต่ในแง่ที่ว่าการใช้ประโยชน์และการเจริญเติบโตต่อไป

ของพลังการผลิตแบบนี้ มาบัดนี้ต้องขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์แห่งการผลิตเฉพาะอย่าง บัดนี้การดำรงอยู่ของการใช้จ่ายทุนขนาดใหญ่กลายเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นที่จะก่อให้เกิดการร่วมมือกันของแรงงานหลายคน คนงานไม่อาจร่วมมือกันได้นอกจากพวกเขาจะถูกจ้างพร้อม ๆ กันโดยนายทุนคนเดียว

ในกรณีเฉพาะของระบบทุนนิยมอังกฤษในช่วงระยะที่นำมาพิจารณานั้น “ความสัมพันธ์แห่งการผลิต” ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นดำรงอยู่ - โดยนายทุนที่มีปัจจัยการผลิตและเงินเพียงพอด้านหนึ่งกับคนงานที่ไร้ปัจจัยการผลิตอีกด้านหนึ่ง ในระยะเวลาดังกล่าว “ความสัมพันธ์แห่งการผลิต” ยังไม่ได้กลายเป็นเครื่องพันธนาการและ “พลังการผลิต” ก็ยังไม่อยู่ในสภาพของความขัดแย้งกับความสัมพันธ์แห่งการผลิต ตรงกันข้ามความสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่อำนวยให้ขอบข่ายซึ่งมีพลังการผลิตสามารถพัฒนาต่อไปได้ การรวมตัวของปัจจัยการผลิตในมือของนายทุนได้กลายเป็นเงื่อนไขอันจำเป็นต่อการร่วมมือกันของคนงาน ขอบเขตของความร่วมมือกันของคนงานขึ้นอยู่กับขอบเขตของการรวมตัวของปัจจัยการผลิต กระบวนการทั้งหมดตั้งอยู่บนความสัมพันธ์แห่งการผลิตแบบทุนนิยมหรือความสัมพันธ์ทางทรัพย์สิน

ตราบเท่าที่ขนาดของความร่วมมือกันเพิ่มมากขึ้นถึงขอบเขตที่แน่นอน นายทุนจะมีบทบาทสองอย่าง ส่วนหนึ่งบทบาทนี้ไม่อาจหนีจากกระบวนการผลิตได้และจำเป็นจะต้องรวมอยู่ด้วยและส่วนหนึ่งบทบาทนี้เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ที่เอารัดเอาเปรียบระหว่างนายทุนกับคนงานสำหรับบทบาทอันแรกของนายทุน มาร์กซ์เปรียบเทียบเจ้าของทุนกับนายพลในสมรภูมิหรือผู้อำนวยความสะดวกคนตรีซิมโฟนี “แรงงานที่อยู่รวมกันทั้งหมดจำนวนมากจำเป็นต้องมีผู้นำเพื่อที่จะเป็นหลักประกันการทำงานอย่างราบรื่นของกิจกรรมของแต่ละบุคคล และเพื่อที่จะกระทำหน้าที่ทั่วไปที่เกิดขึ้นจากการกระทำขององค์รวม...ผู้เล่นเดี่ยวไวโอลินเป็นผู้ควบคุมการเล่นด้วยตนเอง วงออร์เคสตราจำเป็นต้องมีอีกคนหนึ่งต่างหาก”²⁸ อย่างไรก็ตามอีกบทบาทหนึ่งของนายทุนนั้นเขาอาจเปรียบเป็นเสมือนนางาน โดยหน้าที่หลักของเขาเป็นไปมิใช่จากลักษณะทางสังคมของกระบวนการแรงงาน แต่จากจุดประสงค์หลักในกระบวนการ กล่าวคือการขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน ดังนั้น การควบคุมของนายทุนจึงมีสองอย่าง อันเป็นผลจากลักษณะสองอย่างของกระบวนการผลิตเอง ในด้านหนึ่งคือ กระบวนการทางสังคมเพื่อผลิตมูลค่าการใช้ และอีกด้านหนึ่งคือกระบวนการเพื่อสร้างมูลค่าส่วนเกิน เมื่อขนาดการผลิตใหญ่ขึ้นนายทุนก็จะทิ้งหน้าที่ด้านการควบคุมดังเช่นที่เขาเคยละเลยการใช้แรงงานจริง ๆ ในตอนเริ่มแรก ในส่วนที่แทนตัวเขาจะมีคนงานประเภทพิเศษซึ่งมีหน้าที่ควบคุมคนงานอื่น ๆ ผู้จัดการหัวหน้าคนงาน และ ฯลฯ คอยควบคุมคนงานในนามของนายทุน

ดังนั้น มาร์กซจึงได้แบ่งประเภทของหน้าที่สองอย่างที่แตกต่างกันของนายทุน หน้าที่เป็นผู้ประกอบการ กับ หน้าที่ในการควบคุม หรือที่เรียกกันในปัจจุบันว่าเป็นหน้าที่จัดการด้านการประสานงานกับหน้าที่ในการควบคุม ความแตกต่างดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญต่อการเข้าใจแนวความคิดของเขาเกี่ยวกับ “พลังการผลิต” ด้วย มาร์กซอาจผนวกเอาหน้าที่ในการประสานงานซึ่งมีลักษณะร่วมมือกันของกระบวนการแห่งแรงงานเข้าไว้ในแนวความคิดนี้ด้วย มิใช่ด้วยชนิดของความแตกต่างของ “การควบคุม” ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นของกระบวนการผลิตแบบนายทุนและความขัดแย้งในผลประโยชน์ ซึ่งมาร์กซมองเห็นระหว่างนายทุนกับคนงาน มาร์กซกล่าวถึงประเด็นนี้ว่า “มิใช่เพราะเขาเป็นผู้นำอุตสาหกรรมจึงเป็นนายทุนได้ แต่ตรงกันข้าม เขาเป็นผู้นำอุตสาหกรรมเพราะว่าเขาเป็นนายทุน”²⁹ ดังนั้น หน้าที่ประเภทที่สองคือ การควบคุมและการดูแลเป็นคุณลักษณะของทุนของระบบทุนนิยม ดูเหมือนว่าหน้าที่นี้เป็นสิ่งที่จะต้องมีอยู่และเป็นเช่นนั้นจริง ๆ トラバเท่าที่ความสัมพันธ์ของการผลิตยังคงดำรงอยู่

อีกด้านหนึ่ง หน้าที่ประสานงานที่มาร์กซมองว่าเป็นคุณลักษณะของการผลิตทางสังคมทั้งปวงนั้นจำเป็นต้องมีการศึกษาในระดับหนึ่ง มีความชำนาญและประสบการณ์ที่แน่นอน และเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนา “พลังการผลิต” พลังเหล่านี้ขยายตัวอย่างมาก และมาร์กซได้อธิบายว่าเป็นเสมือนรูปแบบที่สลับซับซ้อนมากขึ้นของการร่วมมือกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการแบ่งงานในประดิษฐกรรม นี่เป็นช่วงระยะที่สองในการเจริญเติบโตของพลังการผลิตภายใต้ระบบทุนนิยม

การแบ่งงานในการประดิษฐกรรม

เมื่อเปรียบเทียบกับความร่วมมืออย่างง่าย ๆ แล้ว การประดิษฐกรรมตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแบ่งงานอย่างสลับซับซ้อนกว่ามาก ซึ่งเกิดขึ้นได้สองทาง (1) โดยการนำคนงานช่างฝีมืออิสระหลาย ๆ ประเภทเข้ามาอยู่ในโรงงานเดียวกันภายใต้การควบคุมของนายทุนคนหนึ่ง และ (2) โดยกลับกันกับทางแรก กล่าวคือ โดยการจ้างช่างฝีมือจำนวนหนึ่งซึ่งทำงานประเภทเดียวกันเข้ามาอยู่ในโรงงานหนึ่ง ในกรณีแรก คนงานแต่ละคนทำงานตามความถนัดเฉพาะอย่างของตนซึ่งแตกต่างกันไปเพื่อผลิตสินค้าอย่างหนึ่ง นั่นคือ ช่างตัดเสื้อผ้า ช่างทำกุญแจ และช่างฝีมืออื่น ๆ ต้องถูกบังคับให้ทำรถลากร่วมกันในกรณีหลัง คนงานแต่ละคนซึ่งเป็นช่างฝีมือประเภทเดียวกันผลิตสินค้าอย่างเดียวกันทั้งหมดแน่นอน ในที่สุดนั้นแทนที่คนงานแต่ละคนจะปฏิบัติงานทั้งหมดตามลำดับขั้นกลับต้องเปลี่ยนเป็นทำงานอย่างไม่ต่อเนื่องและ

โดดเดี่ยว การปฏิบัติงานแต่ละอย่างถูกสั่งการให้ช่างฝีมือประเภทต่าง ๆ ทำ และการปฏิบัติงานทั้งหมดดำเนินไปพร้อม ๆ กันโดยองค์การร่วมมือแบบใหม่

ดังนั้น การประดิษฐ์กรรมจึงเกิดขึ้นจากหัตถกรรม (งานฝีมือ) ในกรณีหนึ่งเป็นการรวมช่างฝีมือที่เคยทำงานอิสระมาก่อน และในอีกกรณีหนึ่งเป็นการรวมสมาชิกช่างฝีมือประเภทเดียวกัน การรวมเอางานฝีมือประเภทต่าง ๆ โดยเปลี่ยนให้เป็นองค์การการผลิตโดยที่ส่วนต่าง ๆ เป็นมนุษย์นี้เองที่ทำให้การประดิษฐ์กรรมจัดเป็นขั้นตอน ๆ หนึ่งใหม่ของการเจริญเติบโตของพลังการผลิต ช่วงระยะนั้นยังคงมีลักษณะของงานฝีมืออยู่เนื่องจากการปฏิบัติงานแต่ละอย่างยังคงดำเนินไปด้วยมือ และดังนั้นจึงยังคงต้องอาศัยทักษะ และความคล่องแคล่วของคณงานในการใช้เครื่องมือของตนเอง

แต่อย่างไรก็ดีโดยที่เขาใช้แรงงานอยู่ในขั้นการปฏิบัติงานอย่างง่าย ๆ เหมือน ๆ กัน คณงานจึงเริ่มสูญเสียความสามารถพิเศษที่มีลักษณะสร้างสรรค์บางอย่างที่เขาเคยมีมาก่อนไป ร่างกายของเขากลายเป็น "ส่วนประกอบที่ชำนาญงานเฉพาะอย่างแบบอัตโนมัติของการทำงานนั้น" ³⁰ เขาสูญเสียลักษณะการสร้างสรรค์ในขณะที่ได้ความมีประสิทธิภาพ บัดนี้คณงานใช้เวลาในการปฏิบัติงานน้อยกว่าช่างฝีมือที่เดิมเคยทำงานคนเดียวในทุกขั้นตอนจะได้ผลผลิตออกมา การแบ่งงานระหว่างคณงานจำนวนมากเช่นนี้เป็นพื้นฐานของระบบการผลิตที่เรียกว่าการประดิษฐ์กรรม (manufacture) ซึ่งเป็นหน่วยรวมของแรงงานแบบใหม่ซึ่งมีพลังการผลิตทางสังคมของแรงงานเพิ่มขึ้น พลังการผลิตใหม่ภายใต้ระบบทุนนิยมนี้มีอยู่ในการประดิษฐ์กรรมซึ่งได้มาจากการรวมพลังทั้งหมดที่มีอยู่ในสังคมส่วนรวม ดังนั้นสำหรับมาร์กซ์ การประดิษฐ์กรรม "...สร้างความสั่นหัด (ทักษะ) ให้กับกรรมกรที่ผลิตสินค้าขนาดย่อย โดยการผลิตซ้ำ (reproducing) และผลักดันให้การค้ามีความหลากหลายและพัฒนาสืบเนื่องไปพร้อมที่จะรับใช้สังคมโดยส่วนรวม" ³¹

นายทุนผู้ประกอบการได้ค้นพบแล้วว่าในขั้นเริ่มแรกของพัฒนาการนี้สิ่งที่ขวางกั้น "การไหลเทอย่างต่อเนื่อง" ของกระบวนการแรงงานยังติดกำไรรองเขาด้วย การผลิตสินค้าทั้งหลายด้วยการใช้เวลาของแรงงานน้อยที่สุด ซึ่งไม่เป็นข้อคำนึงถึงเลยในระบบสมาคมอาชีพ มาบัดนี้ได้กลายเป็นข้อคำนึงถึงอย่างยิ่ง การลดเวลาของแรงงานที่จำเป็นลงสำหรับการผลิตสินค้าย่อมเป็นไปได้ราบเท่าที่คณงานต้องปฏิบัติงานตามสายงานย่อยซึ่งในขณะหนึ่งต้องเปลี่ยนสถานที่และอีกขณะหนึ่งต้องเปลี่ยนเครื่องมือ การเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาเหล่านี้ขัดจังหวะความต่อเนื่องของงานเป็นผลให้วันทำงานเพิ่มมากขึ้น ซึ่งต้องทำให้ลดน้อยลงโดยการให้คน

งานทำงานอย่างเดียวกันตลอดทั้งวัน สำหรับมาร์กซ์การปิดช่องว่างเหล่านี้ ซึ่งการประดิษฐ์กรรมทำได้สำเร็จ ยังผลให้พลังการผลิตของแรงงานเพิ่มขึ้นในพลังการผลิตภายใต้ระบบทุนนิยม

การรวมกระจุกของการผลิต ของทักษะและการค้าต่าง ๆ ในโรงงานแห่งเดียวยังทำให้เกิดการเปลี่ยนที่จำเป็นในเครื่องมือเครื่องมือที่นำมาใช้อีกด้วย มาบัดนี้คนงานต้องใช้เครื่องมือพิเศษสำหรับการปฏิบัติงานจำเพาะอย่างซึ่งไม่เหมือนกับช่างฝีมือซึ่งใช้เครื่องมือ 2-3 อย่างในการทำงานหลายๆอย่าง มาร์กซ์แสดงไว้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “การประดิษฐ์กรรมถูกกำหนดลักษณะโดยความแตกต่างหลายหลากของเครื่องมือ (อุปกรณ์) แห่งแรงงาน - เป็นความแตกต่างโดยที่การใช้เครื่องมืออย่างหนึ่งจำเป็นต้องมีรูปร่างที่กำหนดถูกปรับแต่งให้เข้ากับการใช้งานเฉพาะอย่างแต่ละอย่าง และโดยการที่เครื่องมือเหล่านั้นนำไปใช้กับงานแต่ละอย่างไม่เหมือนกัน การใช้เครื่องมือพิเศษแต่ละอย่างจะได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ก็ต่อเมื่อเครื่องมือนี้อยู่ในมือของกรรมกรที่ทำการผลิตในส่วนปลีกย่อยเฉพาะอย่างแต่ละคนเท่านั้น”³²

ดังนั้นในช่วงของการประดิษฐ์กรรมเครื่องมือมีมากขึ้นและได้รับการปรับปรุงดัดแปลงให้เข้ากับหน้าที่พิเศษเฉพาะของแต่ละคนพัฒนาการอันนี้เป็นสิ่งสำคัญต่อมาร์กซ์ด้วยเหตุผลหลายประการ ในตัวของมันเองได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิวัติในพลังการผลิตอันหนึ่ง มันยังมีผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงแบบก้าวหน้ารุนแรงในโลกแห่งการทำงาน รูปแบบทางสังคมแบบเก่าเสื่อมสลายลงไปและทำแตกออกเป็นเสี่ยง ๆ ได้กลายเป็นส่วนต่าง ๆ ขององค์การทางสังคมแบบใหม่ของการทำงาน มาร์กซ์เชื่อว่าการแตกออกเป็นเสี่ยง ๆ และการเปลี่ยนแปลงของคนงานกลายเป็น (detail laborer) นี้จะไม่อาจเกิดขึ้นได้ โดยที่ในขณะที่เดียวกันนั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่เด่นชัดในลักษณะและบุคลิกภาพของคนงาน กระบวนการนี้เป็นการทำให้คนงานรู้สึกแปลกแยก (alienation) จากพลังสร้างสรรค์ของเขาและยังทำให้เขากลายเป็นผู้ใช้เครื่องมือที่มีพลังในการไตร่ตรองและพลังในการสร้างสรรค์น้อยลงกว่าแต่ก่อน ปรากฏการณ์นี้ (ดังที่ในเวลาต่อมาได้กลายเป็นสิ่งที่ปรากฏการณ์ชัดในการผลิตเครื่องจักร) ได้กลายเป็นมูลฐานอันหนึ่งที่มาร์กซ์ใช้โจมตีระบบทุนนิยม ที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันได้แก้อะไรที่แท้จริงที่ว่าการแตกกระจายของกระบวนการแห่งแรงงานซึ่งเกิดขึ้นกับการประดิษฐ์กรรมได้ก่อให้เกิดเงื่อนไขทางสังคมเพื่อที่จะนำเครื่องจักรเข้ามาใช้ กระบวนการที่นำไปสู่การนำมาซึ่งเครื่องจักรนี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจเพราะว่ามันได้มีผลกระทบต่อแวดวงของงานและหน้าที่ในการทำงานของมันซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นรากฐานสำหรับอุตสาหกรรมสมัยใหม่

ในช่วงเวลาแห่งการประดิษฐกรรมนั้น เครื่องจักรมีบทบาทน้อยและเป็นการชั่วคราว แต่การแบ่งงานกันทำเป็นลักษณะสำคัญในช่วงนี้ ถึงแม้ว่านายทุนจะมองเห็นหลักเกณฑ์ว่าด้วยการลดลงของเวลาของแรงงานที่จำเป็นในการผลิตสินค้าก็ตาม แต่หลักเกณฑ์นี้จะบรรลุผลสำเร็จได้ก็เนื่องมาจากมีการแบ่งงานมากขึ้นเป็นสำคัญ การใช้เครื่องจักรเป็นช้อยกเว้นและได้เกิดขึ้นในกระบวนการแรกเริ่มอย่างง่าย ๆ ซึ่งจำเป็นต้องดำเนินการอย่างขนานใหญ่และด้วยการใช้พลังจำนวนมากมหาศาล

ในกรณีของการประดิษฐกรรมผู้ใช้แรงงานจะประกอบด้วย "งานร่วม" (collective laborer) ซึ่งเป็นองค์การที่ก่อรูปขึ้นมาโดยการรวมงานปลีกย่อยจำนวนหนึ่งเป็นลักษณะเชิง"จักรกล" โดยการแบ่งแยกและการโดดเดี่ยว การปฏิบัติงานต่าง ๆ รวมทั้งคนงานทั้งหลายที่ปฏิบัติงานเหล่านั้นเป็นผลให้ความสามารถในการผลิตเพิ่มสูง คนงานถูกแบ่งแยก, จำแนกพวกและแบ่งกลุ่มตามหน้าที่เฉพาะอย่างของแต่ละคน สิ่งที่ถูกพรากไปจากคนงานแต่ละคนคือทักษะ, การสร้างสรรค์และพลังงานในการไตร่ตรองถูกนำไปไว้ที่องค์การการขาดแคลนสิ่งต่าง ๆ ในตัวคนงานเหล่านี้ได้กลายเป็นสิ่งที่ดีสำหรับองค์การ องค์การทั้งปวงได้รับสิ่งที่ดีพอกพูนขึ้นด้วยการทำให้คนงานแปลกแยกจากพลังสร้างสรรค์ของพวกเขาเอง

ยิ่งกว่านั้น การประดิษฐกรรมยังก่อให้เกิดการแบ่งแรงงานออกเป็นลำดับขั้นซึ่งถ้าคนงานถูกผูกติดอยู่กับหน้าที่ที่จำกัด หน้าที่เหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่ง ๆ ในลำดับขั้นของแรงงานและถูกแบ่งปันกันในระหว่างพวกเขาตามความสามารถทางสังคมที่มีอยู่กลุ่มที่ต่ำสุดของการแบ่งขั้นก็คือผู้ที่ทำหน้าที่ง่ายที่สุดซึ่งคนทุกคนก็สามารถทำได้ ดังนั้น ตรงกันข้ามกับการผลิตแบบสมาคมอาชีพ (guild production) การประดิษฐกรรมจึงนำมาซึ่งชนชั้นหนึ่งซึ่งถูกเรียกว่ากรรมกรที่ไร้ฝีมือ (unskilled workers) อันเป็นชนชั้นที่ไม่เป็นที่รู้จักกันในการผลิตแบบหัตถกรรม ในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงนี้ มาร์กซ์ได้เขียนไว้ว่า "ถ้าหากมัน (การประดิษฐกรรม) พัฒนาความสามารถพิเศษด้านเดียวไปสู่ความสมบูรณ์แบบบนความสูญเสียความสามารถในการทำงานทั้งหมดของมนุษย์แล้วไซ้ร้ มันก็ยังได้เริ่มต้นที่จะสร้างความสามารถพิเศษแห่งการไร้ซึ่งพัฒนาการทั้งหมดด้วย ตามขั้นตอนของการลำดับขั้นนั้นมีการแบ่งแยกคนงานอย่างง่าย ๆ ออกเป็นกรรมกรฝีมือกับกรรมกรไร้ฝีมือ"³³

ลักษณะแบบทุนนิยมของการประดิษฐกรรม

การแบ่งงานในสังคมโดยส่วนรวมเป็นเรื่องปกติธรรมดาสำหรับวิธีการผลิตแบบเก่าทั้งหลาย อย่างไรก็ตามในสังคมตะวันตกนั้น การแบ่งงานกันในโรงงานดังที่ปฏิบัติกันใน

การประดิษฐ์กรรมในทรัพย์สินของมาร์กซ์เป็นการสร้างวิธีการผลิตแบบพิเศษแบบหนึ่งของนายทุนตั้งในกรณีของความร่วมมือกัน การแบ่งงานแบบนี้ปรากฏเป็นครั้งแรกในการประดิษฐ์กรรมโดยที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นภายใต้การควบคุมของนายทุนเพียงคนเดียว แต่การแบ่งงานในการประดิษฐ์กรรมซึ่งทำให้จำนวนกรรมกรเพิ่มขึ้นจำเป็นต้องมีวิธีการและทำให้กรรมกรจำต้องขึ้นอยู่กับนายทุนโดยสิ้นเชิง

*

ตัวอย่างเช่น จำนวนกรรมกรน้อยที่สุดจำนวนหนึ่งที่นายทุนจะสามารถจ้างได้นั้นถูกกำหนดโดยการแบ่งงานที่มีอยู่แต่แรก ประโยชน์เพิ่มในด้านประสิทธิภาพจะได้มาแต่โดยการเพิ่มกลุ่มกรรมกรย่อย ๆ กลุ่มต่าง ๆ เท่านั้น การเพิ่มขึ้นในส่วนประกอบของทุนที่แปรผันได้นี้ จำเป็นจะต้องมีทุนคงที่เพิ่มขึ้นด้วย เช่น โรงงาน เครื่องไม้เครื่องมือ เป็นต้นและโดยเฉพาะวัตถุดิบซึ่งมีความจำเป็นต้องเพิ่มขึ้นในอัตราส่วนที่สูงกว่าจำนวนกรรมกร จากนี้เองที่มาร์กซ์สรุปไว้ว่า

...ปริมาณของมัน (วัตถุดิบ) ที่ถูกใช้ไปในระยะเวลาหนึ่งโดยฝีมือของแรงงานจำนวนหนึ่งจะเพิ่มขึ้นในอัตราส่วนเดียวกันกับพลังงานการผลิตของแรงงานภายหลังจากการแบ่งงานกันแล้ว ดังนั้นมันจึงเป็นกฎหนึ่งที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของลักษณะธรรมชาติของการประดิษฐ์กรรมที่ว่า จำนวนต้นทุนขั้นต่ำสุด ซึ่งจำเป็นต้องมีอยู่ในมือของนายทุนแต่ละคนจักต้องเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ หรืออีกนัยหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยการผลิตทางสังคมและปัจจัยในการยังชีพไปสู่ทุนนั้นจักต้องขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ ³⁴

มาร์กซ์ตั้งใจที่จะแสดงการเจริญเติบโตขยายตัวของพลังการผลิตทางสังคมของแรงงาน การที่มันต้องขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินของนายทุนตลอดจนสิ่งที่คนงานแต่ละคนต้องสูญเสียไป เพื่อทำให้ความสามารถในการผลิตเพิ่มขึ้น แนวโน้มสำคัญของระบบทุนนิยมได้แสดงตัวเองออกมาในขณะนี้เอง ประการแรกคือ การขยายตัวของทุนพร้อม ๆ กับการรวมกระจุกของทุนจะกลายเป็นหน่วยงานที่ขยายใหญ่ขึ้นกว่าเดิมเรื่อย ๆ เป็นที่ประจักษ์แจ้งชัดในช่วงแห่งการประดิษฐ์กรรม ประการที่สอง การขยายตัวของทุนพร้อม ๆ กับการแตกแยกเป็นเสี่ยง ๆ ของหัตถกรรมแบบเก่ากับการเปลี่ยนจากช่างฝีมือไปเป็นผู้ใช้แรงงานปลีกย่อย มีผลทำให้เกิดความแปลกแยกในความสามารถทางด้าน การไตร่ตรองและการสร้างสรรค์ของคนงานและถูกโอนเปลี่ยนไปเป็นองค์การซึ่งคนงานเป็นส่วนหนึ่งของมัน ความรู้ ดุลพินิจ และเจตนาารมณ์ซึ่งแต่เดิมนั้นช่างฝีมือแต่ละคนนำมาใช้น้อยมาก บัดนี้ได้กลายเป็นหน้าที่อย่างหนึ่ง

ขององค์กรการผลิตโดยส่วนรวมไปแล้ว ความมีเหตุมีผลซึ่งผู้ใช้แรงงานปลื้มใจแต่ละคนสูญหายไป บัดนี้กลับถูกผู้ประกอบการในโรงงานนำมาปฏิบัติการใช้เหตุผลของคนงานในกระบวนการที่มีเหตุมีผลอย่างเด่นชัดนั้นเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นอีกต่อไปแล้ว คนงาน “ถูกผลักให้เผชิญหน้ากับพลังทางพุทธิปัญญาของกระบวนการผลิตทางวัตถุ ในฐานะที่เป็นทรัพย์สินของคนอื่น และในฐานะที่เป็นพลังที่มีอำนาจมาก”³⁵ กระบวนการซึ่งเริ่มต้นด้วยการร่วมมือกันแบบง่าย ๆ ในสังคมที่กรรมกรว่านายทุน พลังและเจตนาารมณ์ของแรงงานร่วมกันได้กระชับขึ้นในการประดิษฐ์กรรม ซึ่งได้ทำให้คนงานกลายเป็นเพียงผู้ใช้แรงงานปลื้มใจเท่านั้นเอง

สรุปแล้ว การประดิษฐ์กรรมในขั้นที่สองของพลังการผลิตที่คลี่คลายไปในขั้นนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแตกสลายของหัตถกรรม ความชำนาญของเครื่องมือแห่งแรงงาน การก่อตัวของผู้ใช้แรงงานรายย่อย ตลอดจนการรวมกลุ่มและการรวมตัวของผู้ใช้แรงงานรายย่อย ๆ ในองค์การผลิตองค์กรเดียว องค์การนี้ช่วยทำให้ประสิทธิภาพของแรงงานในเชิงคุณภาพสูงขึ้น ฉะนั้นจึงทำให้เกิดการเจริญเติบโตขึ้นในพลังการผลิตของสังคม การแข่งขันทางสังคมในปัจจุบันเปิดโอกาสให้มีการผลิตสินค้าเพิ่มขึ้นโดยใช้พลังแรงงานที่จำกัด ฉะนั้นจึงทำให้สินค้าต่าง ๆ มีราคาถูกลงและเป็นการเร่งให้มีการสะสมทุนมากขึ้น

ถึงกระนั้น การประดิษฐ์กรรมก็ยังอยู่ในขอบเขตจำกัด ตามแบบแผนทั่ว ๆ ไป นั้นรากฐานทางเทคนิคของมันนั้นยังคงเป็นการผลิตแบบหัตถกรรมอยู่คือ ใช้เครื่องมือที่ใช้มือทำ รากฐานของเทคนิคที่จำกัดนี้เกิดความขัดแย้งกับความจำเป็นของการผลิต ซึ่งการประดิษฐ์กรรมเองสร้างขึ้นมา การสร้างสรรค์ที่สำคัญอย่างหนึ่งในช่วงเวลานี้คือโรงงานสำหรับการผลิต เครื่องมือ (อุปกรณ์) ของแรงงานตามคำพูดของมาร์กซ์คือ “ในโรงงานซึ่งเป็นผลผลิตของการแข่งขันในการประดิษฐ์กรรมในทางกลับกันก็จะผลิตเครื่องจักร เครื่องจักรนี้เองที่ทำให้งานของช่างฝีมือซึ่งเคยในฐานะที่เป็นหลักการซึ่งควบคุมการผลิตทางสังคมหมดความสำคัญไป”³⁶ เครื่องจักรและอุตสาหกรรมสมัยใหม่นี้เองที่ก่อให้เกิดระยะที่สามของพลังการผลิตที่เติบโตขึ้นเรื่อย ๆ ภายใต้ระบบทุนนิยม แต่ก่อนที่จะสำรวจตรวจสอบช่วงระยะต่อไป เราควรจะเข้าใจจุดสำคัญที่มาร์กซ์ชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัดเสียก่อน

ประการแรก โปรดสังเกตว่าพลังการผลิตได้พัฒนาไปก่อนที่จะมีการใช้เครื่องจักรอย่างแพร่หลายในการอุตสาหกรรมเป็นเวลานาน (กล่าวคือก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นเวลานานทีเดียว) ประการที่สอง องค์การทางสังคมของแรงงานดังที่ได้ก่อรูปขึ้นในช่วงระยะที่มีการประดิษฐ์กรรมโดยเฉพาะในโรงงาน (workshop) นี้เองที่เป็นรากฐานสำหรับการนำเครื่อง

จักรเข้าไปใช้ ประการที่สาม ความขัดแย้งซึ่งมาร์กซ์มองเห็นในช่วงระยะนี้ ระหว่าง “พลังการผลิต” และ “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” มีมูลเหตุมาจากการขาดแคลนรากฐานทางเทคนิคของการประดิษฐ์กรรมขอบข่ายขององค์กรทางสังคมที่ดำรงอยู่ จำต้องมีรากฐานทางเทคนิคหลากหลาย สำหรับมาร์กซ์ อันนี้แหละที่ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินที่มีอยู่จะเป็นตัวเปิดโอกาสให้มีการเจริญเติบโตของพลังการผลิต ต่อไปภายในระบบอันนี้ค่อนข้างจะแตกต่างจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา ซึ่งอุตสาหกรรมเครื่องจักรในฐานะที่เป็นพลังการผลิตอย่างหนึ่งเกิดความขัดแย้งกับความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินที่ดำรงอยู่ (ของกรรมสิทธิ์) ความขัดแย้งในช่วงที่สามนี้ ซึ่งเห็นได้จากวิกฤตการณ์ของการผลิตมากเกินไปเกินขนาด (overproduction) สำหรับมาร์กซ์แล้วเป็นเงื่อนไขที่ จำเป็น (แม้จะใช้เป็นเงื่อนไขที่เพียงพอ) สำหรับการเปลี่ยนแปลงของระบบ ประเด็นนี้จะเห็นได้ชัดเจนขึ้นในการอภิปรายเกี่ยวกับทฤษฎีของมาร์กซ์ในช่วงต่อไป ส่วนที่เหลือที่เราจะพิจารณาคือ ช่วงที่สามและช่วงสุดท้ายของความคิดของมาร์กซ์เกี่ยวกับวิถีการผลิตแบบทุนนิยม

เครื่องจักรและอุตสาหกรรมสมัยใหม่

มาร์กซ์เปิดฉากอภิปรายในเรื่องเกี่ยวกับเครื่องจักรด้วยการอ้างถึงถ้อยคำของจอห์น สจ๊วต มิลล์ที่ว่า “เป็นที่น่าสงสัยว่าการประดิษฐ์คิดค้นในด้านเครื่องยนต์กลไกทั้งหลายนั้นได้แบ่งเบาภาระแห่งความยากลำบากในการทำงานแต่ละวันของมนุษย์ลงไปหรือไม่” และในเชิงอรรถมาร์กซ์ยังได้เขียนเพิ่มเติมไว้ว่า “มิลล์ควรจะกล่าวว่า ‘แห่งความยากลำบากในการทำงานแต่ละวันของมนุษย์มีชีวิตอยู่โดยไม่ได้อาศัยแรงงานของคนอื่น’ เพราะไม่ต้องสงสัยเลยว่าเครื่องจักรได้เพิ่มพูนจำนวนคนที่ร่ำรวยโดยไม่ต้องทำงานให้มากขึ้น”³⁷ การสังเกตของมิลล์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบทุนนิยมและในระบบนี้การแบ่งเบาความยากลำบากไม่ได้หมายความว่าเป้าหมายของการประยุกต์ใช้เครื่องจักร แต่ทว่าการประยุกต์ใช้เครื่องจักรเป็นไปเพื่อที่จะลดต้นทุนในการผลิตและเพื่อที่จะเพิ่มมูลค่าส่วนเกินซึ่งนายทุนสามารถจะยึดเอาไปเท่าที่เขาปรารถนา ถ้าหากในกิจการประดิษฐ์กรรม การปฏิบัติในวิถีการผลิตเริ่มต้นด้วยการจัดองค์กรของพลังแรงงานแล้วละก็ในอุตสาหกรรมสมัยใหม่ก็น่าจะเริ่มต้นด้วยเครื่องมือในการผลิต

เครื่องจักรและการใช้เครื่องจักรในอุตสาหกรรมสมัยใหม่เป็นระยะที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาวิถีการผลิตแบบทุนนิยม ในระยะเริ่มต้นมันอาศัยการประดิษฐ์กรรมอย่างเต็มที่แล้วเปลี่ยนจากเครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้มือเป็น “เครื่องจักรที่ใช้งาน” (working machines) เครื่องจักรที่ใช้งานหรือเครื่องมือ (tool) เป็นหนึ่งในสามส่วนของเครื่องจักรสมัยใหม่ ซึ่งรวมถึงกลไก เครื่องยนต์และกลไกการส่งผ่าน โดยทั่วไปแล้วเครื่องมือนี้เป็นการปรับปรุงเครื่องมือเดิมที่ช่าง

ฝีมือหรือคนงานหัตถกรรมเคยใช้ และที่จริงแล้วคนพวกนี้ประดิษฐ์ขึ้นใช้นานมาแล้ว เครื่องมือเดิมจึงเข้ากันได้เป็นอย่างดีจะเข้ากับจักรกลการผลิตทั้งปวง เครื่องจักรที่แท้จริงคือกลไกอย่างหนึ่ง ซึ่งเมื่อได้ปฏิบัติการด้วย เครื่องมือของมันแล้วจะเป็นไปในทำนองเดียวกันกับการปฏิบัติการที่คนงานในสมัยก่อนกระทำโดยใช้เครื่องมือที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้นเครื่องจักรซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิวัติอุตสาหกรรมจึงเข้าแทนที่คนงานเพิ่มมากขึ้น ปรากฏการณ์นี้เป็นการเริ่มต้นของแนวโน้มที่สำคัญของระบบทุนนิยม - เป็นการที่เครื่องจักรเข้าแย่งที่และเข้าแทนที่คนเพิ่มมากขึ้น

ด้วยการเพิ่มขึ้นในขนาดของเครื่องจักรและจำนวนเครื่องมือที่ใช้งานก็ยิ่งจำเป็นต้องใช้พลังผลักดันที่ใหญ่หลวงยิ่งขึ้นกว่าพลังของมนุษย์เพื่อที่จะนำไปขับเคลื่อนมัน พลังแรงม้าและพลังน้ำ อาจช่วยแก้ไขปัญหานี้ได้เพียงชั่วคราวภายใต้เงื่อนไขของการขยายตัวของระบบอุตสาหกรรม พลังแรงม้า เป็นรูปแบบของพลังงานที่ไม่น่าพึงพอใจ เนื่องจากมันมีต้นทุนสูงและการนำไปประยุกต์ใช้ในโรงงานมีอยู่อย่างจำกัด ส่วนการใช้พลังน้ำก็เต็มไปด้วยความยากลำบากนานัปการ มันไม่สามารถเพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ตามต้องการ ไม่สามารถนำมาใช้ได้ในช่วงฤดูกลาง และเหนือสิ่งอื่นใดมันเป็นเพียงแหล่งพลังงานเดียวที่มีอยู่ในท้องถิ่น

การประดิษฐ์คิดค้นซึ่งก่อให้เกิด “การทะลุทะลวง” (ไปสู่ความสำเร็จ) และได้ทำให้เงื่อนไขข้างต้นหมดไป ได้แก่ สิ่งที่เราเรียกกันว่าเครื่องจักรไอน้ำทำงานสองจังหวะของวัตต์ (watt) เครื่องจักรชนิดนี้สร้างพลังงานของมันเองโดยใช้ถ่านหินและน้ำ และสามารถเคลื่อนย้ายไปไหนมาไหนได้สะดวก มันสามารถก่อให้เกิดการผลิตซึ่งรวมกลุ่มอยู่ในเมืองได้ แทนที่จะต้องกระจัดกระจายอยู่ในชนบทเหมือนกับการใช้ระหัดวิดน้ำ ฉะนั้น ความสำคัญทางสังคมของเครื่องจักรชนิดใหม่นี้จึงไม่ได้อยู่ที่หน้าที่เฉพาะอย่างของมันมากนัก แต่อยู่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างกว้างขวาง กล่าวคือ อุตสาหกรรมไม่ต้องจำกัดอยู่แต่เฉพาะท้องถิ่นอีกต่อไปแล้ว การประยุกต์ใช้เครื่องจักรดังกล่าวเพิ่มขึ้นก่อให้เกิดความแตกต่างอย่างตรงกันข้ามมากขึ้นในเงื่อนไขของการทำงานเมื่อเปรียบเทียบกับระยะก่อน ๆ

ถ้าหากในการประดิษฐ์กรรม กระบวนการผลิตถูกปรับปรุงให้เข้ากับความชำนาญ (ทักษะ) ได้แล้วละก็ ด้วยระบบของเครื่องจักร คนงานก็ถูกบังคับให้ปรับตัวเข้ากับกระบวนการผลิต คราวนี้ หลักการทางด้านอัติวิสัยก็จะปลาสนาการไป แล้วกระบวนการทั้งหมดก็จะถูกสำรวจตรวจสอบอย่างวิถิตวิสัย การผลิตถูกวิเคราะห์ตามขั้นตอนต่าง ๆ และในแต่ละขั้นตอนก็ดำเนินการโดยวิถีของเครื่องจักรต่าง ๆ ระบบทั้งหมดนี้ถือได้ว่าวิเศษสุด นั่นคือกระบวนการผลิตกลายเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องมากขึ้น และกระบวนการจะ

ถูกขัดจังหวะในชั้นตอนต่าง ๆ น้อยลง การโยกย้ายหรือเปลี่ยนจากหนึ่งไปสู่อีกหนึ่งเป็นไปโดยเครื่องจักรมากขึ้นมิใช่โดยมืออีกต่อไป

ผลกระทบกระเทือนบางอย่างของเครื่องจักรต่อคนงาน

การวิพากษ์วิจารณ์ของมาร์กซ์เกี่ยวกับอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักรภายใต้ระบบทุนนิยมเป็นที่ทราบกันเป็นอย่างดี การจ้างสตรีและเด็ก ๆ ให้ทำงานในอุตสาหกรรมอย่างไร้ความเมตตาปราณี การยืดระยะเวลาในการทำงาน และในที่สุดก็ย่นระยะเวลาลงมา การเพิ่มความเข้มข้นของแรงงานโดยการเร่งจังหวะของเครื่องจักร ฯลฯ ซึ่งให้เห็นลักษณะของระบบที่เป็นปฏิปักษ์ต่อมนุษย์โดยพื้นฐาน ในการสำรวจตรวจสอบของมาร์กซ์เกี่ยวกับพัฒนาการของวิธีการผลิตของระบบทุนนิยม มาร์กซ์เป็นคนแรกที่ได้พรรณานายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปของคนงาน และผลกระทบกระเทือนของระบบที่มีต่อคนงาน ตัวอย่างเช่น มาร์กซ์ได้อธิบายถึงวิธีที่ระบบการแบ่งงานแบบเก่าซึ่งเป็นระบบที่การผลิตโดยเครื่องจักรต้องการกำจัดไปนี้ยังคงมีอยู่ในโรงงานใน “รูปที่ซ่อนเร้นกว่าเดิม” “ความชำนาญในการใช้เครื่องมืออย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวตลอดชีพ บัดนี้ได้กลายเป็นความชำนาญในการรับใช้เครื่องจักรอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวตลอดชีพ”³⁸ โดยนัยนี้ การพึ่งพาของคนงานที่มีต่อโรงงานและต่อนายทุน จึงเป็นไปอย่างสมบูรณ์ ในการประดิษฐ์กรรม คนงานใช้เครื่องมือ ส่วนในโรงงาน เครื่องจักรใช้คนงาน ภายใต้สถานการณ์เหล่านี้ พลังทางพุทธิปัญญาของคนงานกลายเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น ทักษะพิเศษของเขากลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพียงเล็กน้อย และถึงกับสูญสลายไปต่อหน้า พลังทางวัตถุอันยิ่งใหญ่ขององค์การของโรงงานทั้งหมด ตลอดจนพลังความคิด ที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังมันด้วย จึงไม่เป็นที่น่าสงสัยว่าในระยะต้น ๆ ของการผลิตด้วยเครื่องจักร คนงานได้มองสาเหตุแห่งความยากลำบากของตนว่ามาจากเครื่องจักร แล้วลุกขึ้นต่อต้านเครื่องจักรและระบบที่เกี่ยวข้อง

แต่ก็ยังมีผลกระทบอีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นจากอุตสาหกรรมเครื่องจักร หากจะกล่าวถึงประเทศอังกฤษ ต้องใช้คนถึง 100 ล้านคน เพื่อทำการปั่นด้ายด้วยเครื่องกรอด้ายแบบเก่าซึ่งเดี๋ยวนี้ฝ่ายถูกปั่นด้ายด้วยเครื่องจักรปั่นด้ายโดยใช้คนเพียง 500,000 คน นั้นไม่ได้หมายความว่าเครื่องปั่นด้ายได้เข้าแทนที่คนงานหลายล้านคน ซึ่งไม่เคยมีอยู่ในความเป็นจริง แต่หมายถึงว่าคนงานหลายล้านคนอาจจำเป็นที่จะต้องแทนที่เครื่องจักรปั่นด้าย ตรงกันข้าม ถ้าหากเรากล่าวถึงในประเทศอังกฤษ เครื่องจักรทอผ้าได้ทำให้คนงานทอผ้าจำนวน 800,000 คนว่างงาน เราไม่ได้หมายถึงเครื่องจักรที่มีอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งอาจจะถูกแทนที่โดย

จำนวนคนงานที่แน่นอนจำนวนหนึ่ง แต่เราหมายถึงคนทอผ้าจำนวนหนึ่ง ซึ่ง
ได้ถูกแทนที่หรือถูกเข้าแย่งที่โดยเครื่องทอผ้าจริง ๆ ³⁹

นี่คือรากฐานของการเป็นปฏิปักษ์ต่อกันระหว่างเครื่องจักรกับคนงานภายใต้
ระบบทุนนิยม เครื่องจักรได้กลายเป็นคู่แข่งของคนงาน การแผ่ขยายของการผลิตโดยใช้เครื่อง
จักรเป็นเป็นสัดส่วนโดยตรงกับจำนวนคนงานที่ถูกเครื่องจักรทำให้เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นหรือเหลือ
1 คนด้วยการสูญเสียหน้าที่ที่ต่าง ๆ สำหรับการสร้างสังคมสมัยใหม่ขึ้นมา” ด้วย ⁴¹

เป็นที่ชัดเจนว่าสำหรับมาร์กซ์นั้น การพัฒนาของพลังการผลิตภายใต้ระบบ
ทุนนิยมคือรากฐานทางสังคมและทางเทคนิคของการปลดปล่อยมนุษย์พร้อม ๆ กันในที่สุด
และที่น่าขันก็คือเป็นการสำแดงให้เห็นถึงความแปลกแยกของมนุษย์ที่เพิ่มมากขึ้น มนุษย์จึงสูญเสีย
อำนาจในการควบคุมกระบวนการผลิตเพิ่มมากขึ้น ยิ่งคนงานสูญเสียความสามารถคิดค้น
สร้างสรรค์ในการทำงานมากขึ้นเท่าใดเท่ากับว่ายิ่งทำประโยชน์ให้แก่การเจริญเติบโตและ
ประสิทธิภาพขององค์การการผลิต และแล้วด้วยการไม่ละทิ้งมโนทัศน์เกี่ยวกับความแปลกแยก
มาร์กซ์จึงได้ทำให้มโนทัศน์นี้แหลมคมและเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น โดยศึกษามันในฐานะที่เป็น
กระบวนการทางวัตถวิสัยในโลกของงาน

มาร์กซ์ได้เชื่อมโยงมโนทัศน์เกี่ยวกับความแปลกแยกเข้ากับมโนทัศน์อีกอย่าง
หนึ่ง ซึ่งสำคัญต่อเขามาก ซึ่งก็คือการขูดรีด ทั้งนี้หมายความว่า การดึงเอามูลค่าส่วนเกินจาก
แรงงานของคนงาน และโดยที่มูลค่าส่วนเกินถูกนำไปลงทุนซ้ำในการขยายองค์การการผลิต
เป็นรากฐานแห่งการเจริญเติบโตของพลังการผลิต ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงระหว่างการขูดรีดและ
ความแปลกแยกและฝังตัวอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างนายทุน - คนงาน ความแปลกแยกมิใช่ผล
พวงของพัฒนาการทางอุตสาหกรรมโดยตรง แต่เป็นผลพวงของพัฒนาการแบบอุตสาหกรรม
ภายใต้ระบบทุนนิยม

เชิงอรรถบทที่ 2

1. T.B. Bottomore and Maximilien Rubel, **Karl Marx : Selected Writings in Sociology and Social Philosophy**. London : Watts & Co., 1961, p. 17.
2. Karl Marx, **Economic and Philosophic Manuscripts**. Translated by T.B. Bottomore in Erich Fromm's Marx's Concept of Man. New York : Frederick Ungar Publishing co., 1961, p. 130. ต่ไปขอเรียกย่อ ๆ ว่า E.P.M.
3. Bottomore and Rubel, อ้างแล้ว, น. 21.
4. สำหรับการถกเถียงในประเด็นนี้ โปรดดู Paul M. Sweezy, the Theory of **Capitalist Development**. New York : Monthly Review Press, 1956, pp. 11-20.
5. เพิ่งอ้าง, น. 11.
6. Karl Marx, **Capital**, Voll. Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1954, p. 8.
7. ความสัมพันธ์ทางสังคมเหล่านี้ถูกนำมากล่าวถึงอีกในระยะต่อมา คือใน **Capital**, Vol.II และ III
8. Sweezy อ้างแล้ว, น. 17.
9. Marx, **Capital** Vol. I p. 8.
10. เพิ่งอ้าง, น. 94.
11. เพิ่งอ้าง, น. 714.
12. เพิ่งอ้าง, น. 716.
13. เพิ่งอ้าง, น. 718.
14. เพิ่งอ้าง, น. 719.
15. เพิ่งอ้าง, น. 167.
16. Engels, "Speech at the Graveside of Karl Marx", in Karl Marx and Frederick Engels, **Selected Works** Vol. II. Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1950, p. 151.
17. Marx, **Capital** Vol. I., p. 167.
18. เพิ่งอ้าง, น. 171.
19. เพิ่งอ้าง, น. 192.
20. เพิ่งอ้าง ,น.192.

21. เฟิ่งอ้าง, น.195.
22. Karl Marx, **Communist Manifesto**. London : George Allen and Unwin Ltd.,
1948, p. 129.
23. โปรดดู **Capital** Vol. I. Ch. VIII pp. 199-211.
24. เกี่ยวกับการโต้แย้งและถ้อยแถลงแห่งจุดยืนนี้ โปรดดู Daniel Bell,
"The Debate on Alienation", pp. 195-214, in **Revisionism : Essays on
the History of Marxist Ideas**. Edited by Leopold Labedz. New York :
Frederick A. Praeger, 1962.
25. โปรดดู Bell's discussion ในเชิงอรรถ 24, น. 204.
26. Marx, **Capital** Vol. I., p. 322.
27. เฟิ่งอ้าง, น. 326.
28. เฟิ่งอ้าง, น. 330-331.
29. เฟิ่งอ้าง, น. 332.
30. เฟิ่งอ้าง, น. 339.
31. เฟิ่งอ้าง, น. 339.
32. เฟิ่งอ้าง, น. 341.
33. เฟิ่งอ้าง, น. 350.
34. เฟิ่งอ้าง, น. 359-360.
35. เฟิ่งอ้าง, น. 361.
36. เฟิ่งอ้าง, น. 368.
37. เฟิ่งอ้าง, น. 371.
38. เฟิ่งอ้าง, น. 422.
39. เฟิ่งอ้าง, น. 429.
40. เฟิ่งอ้าง, น. 447.
41. เฟิ่งอ้าง, น. 503.